

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**FİLİSTİN'E YAHUDİ İSKÂNINDA JEWISH
COLONIZATION ASSOCIATION'IN FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İRÂDE HALİLLİ

DANIŞMAN
PROF.DR. MUHAMMED SARI

AKSARAY-2024

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**FİLİSTİN'E YAHUDİ İSKÂNINDA JEWISH
COLONIZATION ASSOCIATION'IN FAALİYETLERİ**
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İRÂDE HALİLLİ

DANIŞMAN : PROF.DR. MUHAMMED SARI

JÜRİ ÜYESİ : DR.ÖĞR.ÜYESİ ŞERİFE ŞİMŞEK

JÜRİ ÜYESİ : DOÇ.DR. MUSTAFA SALEP

AKSARAY-2024

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : İRADE

Soyadı : HALİLLİ

Bölümü : TARİH

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı :Filistin'e Yahudi İskânında Jewish Colonization Association'ın Faaliyetleri

İngilizce Adı :Activities Of The Jewish Colonization Association In The Jewish Settlement In Palestine

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: İrade Halilli

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

İrade Halilli tarafından hazırlanan “Filistin’e Yahudi İskânında Jewish Colonization Association’ın Faaliyetleri” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof.Dr. Muhammed Sarı

İmza

Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Aksaray Üniversitesi

Üye: Dr.Öğr.Üyesi. Şerife Şimşek

Cumhuriyet Tarihi, Aksaray Üniversitesi

Üye: Doç.Dr. Mustafa Salep

Türkiye Cumhuriyeti, Kayseri Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 27/06/2024

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Aksaray Üniversitesinde Yüksek Lisans okuduğum dönem, çalıştığım konu ve süreç içerisinde hocalarımdan değerli bilgiler edindim, bana katkı sağlayan birçok önemli kaynaktan yararlandım. Özellikle bu çalışmamda, konu seçimime ve tezimin ilerlemesine katkı sağlayan değerli hocam, tez danışmanım Prof.Dr. Muhammed Sarı'ya minnettarlık ve teşekkürlerimi sunarım. Tez değerlendirme komitesinde yer alarak değerli görüşlerini paylaşan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Yahudilerin Filistin topraklarına göç ve iskanı konusu hem Yahudi hem de Filistin tarihi açısından önemli bir yer teşkil eder. Avrupa toplumundaki Yahudilerin ulusal, medeni, yasal ve siyasi statüleri zamanla Yahudi sorununu meydana getirmiştir. Hıristiyan Avrupa devletlerinde Yahudiler her zaman “öteki” olarak kabul edilmiş ve dışlanmışlardır. Bilhassa 19. Yüzyıldan itibaren Yahudilerin Avrupa’daki durumu, antisemitizmin etkisiyle daha da kötüye gitmiştir. Bu sorunun kaynağı başta teolojik sebeplerdendi. Asırlar boyunca Yahudiler Hz.İsa’nın katili olarak görülmüş, kan iftiraları, ayin cinayetleri ile suçlamalara maruz kalmışlardır. Sonraki dönemlerde ise hükümetler tarafından ekonomik krizleri yaratan suçlular olarak gösterilmişlerdi. Avrupa’da milliyetçilik hareketinin genişlemesiyle birlikte antisemitizme tepki olarak Yahudi milliyetçiliğini temsil eden siyonizm ortaya çıktı. Yahudi aydınlar ve zengin Yahudiler tarafından kurulan hayır kurumları, din kardeşlerini yaşadıkları ülkelerde zorluklardan kurtarmak için yeni girişimlere başladılar. Bunlardan birisi de Baron de Hirsch rehberliğinde örgütlenmiş olan Jewish Colonization Association (JCA) idi. Yahudilerin Avrupa’dan ve Rusya’dan Filistin’e göçünü belirli bir düzen ve destekle temin etmek, bu kurumun öncelikli vazifesiydi. Geniş kapsamlı olan bu kurumun faaliyetleri gelecekte Yahudiler için hukuki güvence sağlayacak İsrail devletinin kurulmasına götüren kolonileşme sürecini başlattı.

Anahtar Kelimeler: Yahudi sorunu, Baron de Hirsch, Jewish Colonization Association

Bilim Kodu: 117809

Sayfa Adedi: 76

Yazar: İrade Halilli

Danışman: Prof. Dr. Muhammed Sarı

ABSTRACT

The issue of immigration and settlement of Jews to Palestinian lands is an important place in both Jewish and Palestinian history. The national, civil, legal and political status of Jews in European society created the Jewish problem. In Christian European states, Jews have always been considered "other" and excluded. Especially since the 19th century, the situation of Jews in Europe has deteriorated further due to the influence of antisemitism. The source of this problem was primarily due to theological reasons. For centuries, Jews were seen as the murderers of Jesus Christ and were accused of blood libels and ritual murders. In later periods, they were portrayed by governments as the criminals who created the economic crises. With the expansion of the nationalist movement in Europe, Zionism, representing nationalism, emerged as a reaction to anti-Semitism. Charitable institutions founded by Jewish intellectuals and wealthy Jews began new initiatives to save their fellow believers from difficulties in the countries where they lived. One of these was the Jewish Colonization Association (JCA), organized under the guidance of Baron de Hirsch. The primary duty of this institution was to ensure the migration of Jews from Europe and Russia to Palestine with a certain order and support. The activities of this comprehensive institution initiated the colonization process that led to the establishment of the state of Israel, which would provide legal security for Jews in the future.

Keywords: Jewish problem, Baron de Hirsch, Jewish Colonization Association

Science Code: 117809

Number of Pages:76

Author: Irada Khalilli

Supervisor: Prof. Dr. Muhammed Sari

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
YAHUDİ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI.....	4
1.1. Ortaçağda Avrupa’da Yahudilerin Durumu	6
1.2. Avrupa ve Rusya’da Antisemitizm	10
İKİNCİ BÖLÜM	20
SİYONİZM.....	20
2.1. Siyonizmin Türleri.....	21
2.1.1. Sosyal Siyonizm.....	21
2.1.2. Dini Siyonizm	22
2.1.3. Kültürel Siyonizm	23
2.1.4. Bölgesel Siyonizm.....	24
2.1.5. Pratik ve Politik Siyonizm	24
2.2. Modern Siyonizmin Yaranma Süreci	25
2.3.Siyonizmin Filistin’de Yahudi Devleti Kurma Düşüncesi	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	32
JEWISH COLONIZATION ASSOCIATION (JCA)’IN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ.....	32
3.1. Jewish Colonization Association (JCA) ’ın Kurulması	34
3.2. JCA’nın Amacı ve Faaliyetleri.....	36
3.3. JCA’nın Filistin’deki Faaliyetleri.....	42

SONUÇ	51
KAYNAKÇA	53
ŞEKİLLER	58
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. JCA Sözleşmesi-Osmanlı Filistin'ine Yerleşim.....	58
Şekil 2. Baron Maurice de Hirsch.	59
Şekil 3. I.Kongre Katılımcıları, 1897.....	60
Şekil 4. Max Nordau'nun El Yazısından Bir Sayfa	60
Şekil 5. Hisse Senedi-Filistin Toprak Geliştirme Şirketi 1910.....	61
Şekil 6. İlk Siyonist Kongre Delegasyon Kartı.....	61
Şekil 7. İlk Siyonist Kongre'ye İbranice Davet.....	62

KISALTMALAR

AIU: Alliance Israélite Universelle

AJA: Anglo-Jewish Association

JCA: Jewish Colonization Association

JTO: Jewish Territorial Organization

PICA: Palestine Jewish Colonization Association

GİRİŞ

19.yüzyıldan itibaren Avrupa’da ulus kültürü ve milliyetçilik akımı yayılmaya başlamıştır. Milliyetçilik hareketinin yayılması ve güçlenmesi Avrupa’daki Yahudi toplumuna ciddi şekilde etkisini göstermiştir. Bu etki Yahudi karşıtlığı, ki antisemitizm olarak adlandırılacaktır, buna bir tepki olarak hatta zamanla reaksiyoner bir tavıra dönüşecek olan siyonizm hareketinin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Antisemitist hareketler karşısında Avrupa’daki Yahudi aydınlar, zor durumda olan dindaşları için harekete geçmiş, bu dönemde bir çok Yahudi teşkilatı kurulmuştur. Yahudilerin örgütlenmeye başlamasında 1840 yılı *Şam olayı*, *Dreyfus Davası* gibi olayların kritik rolü olmuştur. 1860’da Alliance Israélite Universelle (AİU), 1871’de Anglo-Jewish Association (AJA), 1891’de Jewish Colonization Association (JCA) gibi Yahudi teşkilatları kuruldu. Bu teşkilatların ortak özelliği zor durumda olan dindaşlarına yardımlar etmektir. Yahudi halkının tarihini şekillendiren en önemli olaylardan biri de Doğu Avrupa’daki Yahudilerin göçü olmuştur. Bu konuda mühim bir rol üstlenen kurumlardan birisi de Jewish Colonization Association (JCA) idi. Jewish Colonization Association (JCA) iyi düzeyde organize edilmiş, dünyanın farklı ülkelerindeki Yahudilere maddi ve manevi destek sağlayan, özellikle Filistin’ne göç konusunda önemli faaliyetlerde bulunan hayır kurumlarından biri olmuştur. Göç ve kolonileştirme için Kuzey ve Güney Amerika, Kanada, Mezopotamya topraklarına yerleşim düşünülse de, esas merkez olarak Filistin seçilmiştir. Yahudilerin Filistin’e göç fikrinin temelinde ise dini ve ideolojik meseleler vardır. Yahudiler dünyada güçlü bir diasporaya sahip milletlerin başında gelmektedir. Bunun sebebi de tarih boyunca yaşadıkları sürgünler neticesinde dünyanın dört bir yanına yayılmış olmaları ve yaşadıkları acıların da tesiri ile beraber dini, aynı zamanda milli duygularla aralarındaki kopmaz bağın oluşmasıdır. Yahudileri diğer milletlerden ayıran hususlardan birisi milli dinlerinin olmasıdır. Din meselesi Yahudiler için bir taraftan Hristiyanlarla aralarında sorun yaratmış, bir taraftan da onları ayakta tutan esas unsur olmuştur. Özellikle üç semavi dinin merkezi sayılan Kudüs, onlar için tarih boyunca özel konumda olmuştur. Kudüs’e “Yeruşalayim Şel Zahav” yani “Altın Kudüs” diyen Yahudiler’in Mesihin gelişiyle tapınaklarını yeniden inşa edeceklerine yüzyıllar boyunca inançları vardır. Yahudi inancına göre, Kudüs Kutsal Şehir, İsrail ise Kutsal Topraklardır (ארץ הקודש). Kral Süleyman ilk tapınağı Kudüs’te inşa etmiştir. Kudüs ile eş anlamlı kullanılan “Siyon” kelimesi Filistin’deki birinci tapınağın Babilliler tarafından yıkılmasından sonra

yurtlarından kovulmuş Yahudilerin Filistin'e dönme özlemini ifade etmektedir.¹ Kutsal Topraklara dönme arzusunu ifade eden *Siyon* kelimesi ise iki bin yılı aşkın süredir Yahudi yaşamının ve düşüncesinin önemli bir parçası olmuştur. Modern anlamıyla Siyonizm terimi ise bir asırdan biraz daha eskiye uzanıyor, bu da onu eski ile yeni Yahudi dünyası arasında bir köprü kılıyordu. Siyonizm'in gelişmesinde esas rol oynayan faktörlere bakılırsa, ilk olarak milliyet ilkesi, ikincisi yaşadıkları ülkelerdeki antisemitizm sorunu önemli yere sahipti. Antisemitizm aynı zamanda birçok eğitilmiş Yahudiye kendi ülkelerine geri dönüş yolunu da öğretmiştir.² Dünyanın dört bir yanındaki Yahudiler için Kutsal Topraklara geri dönüş hayali, duaların ve günlük dini ritüeller içinde yer alıyordu. Yahudiler günlük ibadetlerinde ve dini bayramlarında ettikleri dualarında Siyon'a dönüş ve Kudüs'ün yeniden inşası için dua ediyorlar ve bayram ibadetleri "*Gelecek yıl Yeruslayim'de*" duasıyla bitiyordu. Avrupa'da meydana gelen Yahudi karşıtlığı hareketler bu düşüncenin hayata geçirilmesi için fırsat yaratmış oldu. Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'da liberalleşme sürecinde yurttaşlara bazı siyasi özgürlükler tanıyan devletlerde Yahudilere medeni haklar tanınmış, yasalar önünde eşit olmuşlardır. Meslek hayatında özgür olan Yahudiler ekonomik durumlarında ilerlemeler kaydediyor, siyasi hayata da katılma imkanı buluyorlardı³. Lakin Yahudilerin ekonomik ve medeni hayatta yükselişleri Avrupa toplumunda hoş karşılanmıyordu. Avrupalılar artık dini suçlamaların yanısıra, ekonomi ve en iyi mesleklerin Yahudilerin elinde toplandığını, onların yaşadıkları ülkelerin toplumlarını sömürdüklerini ileri sürüyorlardı. Milliyetçilik hareketinin genişlemesiyle, başlarda daha çok teolojik bir sorun olan Yahudi sorunu zamanla ırkçılık sorununa dönüştü. Antisemitizmin Avrupa'da hızlı bir biçimde yayılmasını, Siyonizmin teşkilatlanıp, gelişimi izledi. Siyon kelimesi Yahudi tarihinde önceden kullanılsa da, 19.yüzyıldan itibaren siyasi anlamda önem arz etmeye başlamıştır. Siyonizm'in esas amacı Yahudiler için hukuki, siyasi, medeni anlamda özgür olabilecekleri bir vatan yaratmak, devlet kurmaktır. Bu plan içerisinde Yahudilere özgürce yaşayabilecekleri Mezopotamya, Arjantin, Uganda gibi bir çok yerler teklif olursa da, siyonistler bu toprağın Filistin olması konusunda ısrarcı davrandılar. Sözleri 1878 yılında Naphtali Herz İmber tarafından yazılan ve I. Siyonist Kongresinde (1897) kabul edilen İsrail ulusal marşında, "*Siyon ülkesi ve Yeruslayim'de özgür bir halk olmak için iki bin yıllık bir umudumuz henüz kaybolmadı*"⁴ ifadesinden bu toprakların Yahudiler için tarih boyunca önemli yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yahudi yurttaşlarının

¹ Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, (İstanbul: Timaş yayınları, 2018), 38.

²Max Simon Nordau-Gustav Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*, (New York: Fox Duffield & company, 1905), 20.

³ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 26.

⁴ "Hatikva" ("Umut"), İsrail devletinin ulusal marşı.

zor durumuna Avrupa'nın zengin Yahudileri sessiz kalmamışlardır. Bunlardan biri *Jewish Colonization Association'nın (JCA)* kurucusu Bavyera Yahudisi Baron Maurice de Hirsch olmuştur. Jewish Colonization Association'nın (JCA) Filistin'e yönelik faaliyeti içerisinde toprak satın almak, göçmen Yahudileri oraya yerleştirmek, tarım için uygun teknolojileri temin etmek, tarım yapılan toprakları kontrol etmek gibi işler vardır. Bu işlerin mali desteğini karşılayan Avrupa'daki zengin Yahudiler içerisinde Baron de Rothschild önemli isimlerden olmuştur. Bu derneğin faaliyeti yalnızca Filistin ile kısıtlanmıyor, Rusya gibi ülkelerde zor durumda olan Yahudilerin eğitimi, tarımla uğraşmaları ve yaşam koşullarını normalleştirmeleri için de yardımlar ediliyordu.

Çalışmamızda Jewish Colonization Association'ın, kuruluş ve faaliyetleri, Filistin topraklarında Baron Edmond de Rotshchild'in de desteğiyle Yahudi yerleşim yerlerinin kurulmasının tarihi incelenecektir. Bu çalışmamızda başta *Ulusal Arşivler ve Kayıt İdaresi'nden (National Archives and Records Administration-NARA)* elde edilen belgeler ve *St. Petersburg Arşivlerindeki Yahudilerin Tarihi ve Kültürüne İlişkin Belgeler* olmak üzere bu hususta yazılmış Türkçe, İngilizce, Rusça ve İbranice eserler incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Roma’da, Julius Caesar ve İmparator Augustus döneminde Yahudilere bir dizi iyilikler bahşedilmiştir. Augustus’un ölümünden sonra, Roma toplumunda Yahudilerin edindiği nüfuz, ciddi bir kıskançlık, hoşnutsuzluk ve şüphe uyandırdı ve bir bakıma modern Juden-hetze’nin (Yahudi nefreti) karakterini taşıyan Yahudi karşıtı bu duygu, zaman zaman iniş çıkışlar yaşamış ve Avrupa’da çok yaygın bir özellik haline gelmiştir.⁵ Özellikle Hristiyanlığın yayılmasından sonra bu durum daha da keskinleşti. Hristiyanlık I.yüzyılda Roma imparatorluğunun hakimiyeti altında olan Filistin’de ortaya çıkmış ve ilk olarak imparatorluk içerisinde yayılmaya başlamıştır. Musevilik içerisinde bir reform hareketi olarak ortaya çıkmış Hristiyanlık, zamanla Yahudi geleneğinden ayrılmaya başlamıştır. Din değiştiren ilk Hristiyan toplulukları Yahudilerdi. Sıradan bir Roma vatandaşı için Hristiyanlık yalnızca bir Yahudi mezhebiydi.⁶ Bu ilk Hristiyanların hepsinin Yahudi ve sadık Yahudiler olduğu ileri sürülüyor, çünkü onlar kendilerini yeni bir din olarak görmüyorlardı.⁷

Hristiyanlığın Yahudilik içinden doğan bir din olmasına rağmen iki din arasında tarih boyunca gerilimli bir ilişki olmuştur. Hristiyanlık ile Yahudiliğin kendi farklı kimliklerini inşa etmeleri yıllar, hatta yüzyıllar boyu sürdü. 313 yılında Konstantin, *Milano Fermanı*’yla dinsel hoşgörü ilan ettikten bir müddet sonra Theodosius, 380 yılında Hristiyanlığı Roma İmparatorluğunun resmi dini ilan etti.⁸ Bu dönemden sonra Hristiyanlar Yahudileri tehdit olarak algılamaya başladılar ve Hz.İsa’nın çarmıha çekilmesinde Yahudileri suçladılar. Yahudilere karşı kanunlar hazırlandı ve bu kanunlara göre, Yahudilerin yüksek mevkilere sahip olmaları, Hristiyanlarla evlenmeleri, Hristiyanlara karşı şahitlik yapmaları ve hatta köle sahibi olmaları yasaktı. Hristiyanlar ile Yahudiler arasında dini anlaşmazlık yalnızca

⁵ Henry Donald Maurice Spence Jones, *Early Christianity and Paganism, A. D. 64 to the Peace of the Church in the Fourth Century: A Narration Mainly Based Upon Contemporary Records and Remains*, (London: Cassell & Company, 2016), 29.

⁶ H.D.M. Jones, *Early Christianity and Paganism*, 29,30.

⁷ James D. G. Dunn, *The Parting of the Ways between Christianity and Judaism and their Significance for the Character of Christianity*. (London: SCM Press, 2006), 154.

⁸ Etem Çalık, “Hristiyan Medeniyetinin Siyasi Kaynakları”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi* 7(Eylül 2020), 85.

Hristiyanların Yahudileri Hz. İsa'nın katili olarak görmesi ile kısıtlı değil, Yahudiler de Hristiyanların İsa'yı Tanrı olarak görmelerini putperestlik olarak kabul ediyorlardı. Yahudilik, üçlü birliği (Baba, Oğul, Kutsal Ruh), İlahi enkarnasyonu kabul etmiyor, İsa'nın Tanrı ile insan arasında bir arabulucu olduğuna dair Hristiyan inançlarını putperestlik olarak görüyorlardı. Aynı zamanda Yahudilerin İsa'yı Tanrı veya arabulucu Mesih olarak görmesi Yahudiliğe ihanet olarak kabul ediliyordu.⁹ Yahudilerin gözünde Hristiyanlık, evreni yaratan tek güç Rab'dan başka bir Tanrı fikrini ortaya çıkaran, Tevrat'ın değiştirilmesine, Yahudileri katledilmesine, sinagoglarının yıkılmasına neden olan bir dindi. Hristiyanlığın ilk yıllarında bu dini benimsemiş Yahudiler de vardır ki, bunu da gözardı etmememiz gerekir. “*Erken Yahudi Hristiyanlar*” adlandırılan bu grup İsa'yı Mesih olarak kabul ediyor, aynı zamanda Yahudi takvimi, sünnet, şabat (cumartesi günü) gibi ayinleri de yerine getiriyorlardı. Onların “*Erken Yahudi Hristiyanları*” olarak adlandırılması, Yahudi olmayan Hristiyanlardan ayırmak için kullanılmıştır. Erken Yahudi Hristiyanlığını tanımlamadaki diğer bir sorunsal, ilk Hristiyanların evrensel olarak kendileri için tek bir isim benimsememeleridir.¹⁰ Genel olarak, Yahudiler, teslis inancını kabul etmiyorlardı, bu inanç Yahudilikle uyumsuzdu ve sapkınlık olarak kabul görüyordu. Yahudilere karşı en büyük ve ünlü suçlamalardan birisi kan iftirasıydı. Bu iddiaya göre, Yahudiler Hristiyan çocukları öldürüyor ve kanlarını mayasız ekmek yapmak için kullanıyorlardı. Ayin cinayetlerinde Yahudileri suçlamak Hristiyan kültüründe yaygın bir anlayıştı. Bu suçlamalar esasen kilise tarafından yapılıyordu ve Hristiyan kitle üzerinde büyük tesiri vardı. Özellikle kilise tarafından halk Yahudilere karşı kışkırtılıyor, Yahudi mahalleleri ve sinagoglara saldırılar yapılıyordu. 415 yılında İskenderiye Patriği olan Aziz Kyrilos'un Yahudilerin kitlesel olarak öldürülmesi, sürülmesi ve sinagoglarının yakılmasında rolü olmuştur.¹¹ Hristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren bu gibi olaylara tarihte çok rastlanmıştır. Orta Çağ'da devam eden bu durum, 19. Yüzyılda tekrar ortaya çıkmış ve Avrupa ülkelerinde Yahudilere karşı suçmalar, ardından katliamlar ve sürgünler olmuştur. Yahudi sorunu, 19-20. yüzyıllar arasında Yahudilerin diğer toplumlar içerisinde sosyal, dini, hukuki ve siyasi durumunu içermektedir. Yahudiler Avrupa'da yaşadıkları hemen her ülkede bir sorun gibi görünüyordu. Ulusların gücünün ve dayanıklılığının büyük bir kısmı topraklarına bağlı olduğundan toprak üzerindeki mülkiyet hakları ortadan kalktıkça bu güç

⁹ Rabbi J. Emmanuel Schochet, “Judaism has no place for those who betray their roots”, *The Canadian Jewish News* (Erişim 16 Nisan 2023).

¹⁰ David Noel Freedman, Allen C. Myers, *Eerdmans Dictionary of the Bible*. Cambridge, (U.K. 2000), 709.

¹¹ Ulaş Töre Sivrioğlu, “Bizans İmparatorluğu'nda Yahudiler”, *History Studies*, 7/2, (2015), 105.

zayıflamaya başlar. Ancak Yahudilerde durum farklıydı. Bir Yahudi nereye giderse gitsin, dünyanın her yerinde aynıdır.¹² Tüm uluslardan farklı olarak, böyle durumda başka toplumlara karışmaları da sorun yaratıyordu. Diğer taraftan ise farklı ülkelerde farklı toplumlar arasında uzun süre yaşamalarına rağmen kendi kimliklerini koruyabilmişlerdi. Bunun sebeplerinden biri de Judaizm (Musevilik) idi. Musevilik milli din olduğundan Yahudiler dünyanın neresinde olursa olsunlar onları birleştiren ortak manevi bir değer olarak dinleri vardır. Lakin Yahudiliğin kendisi de Yahudiler için yaşadıkları toplumlarda sorun yaratmıştır.

19. yüzyıldan itibaren milliyetçi akımların ulusal birlik kurma mücadeleleri o ülkelerde yaşayan milli azınlıklar ve etnik gruplar üzerinde etkisini göstermeye başladı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya gibi ülkelerde Yahudiler bir sorun olarak görülmeye başlandı. Hristiyanların Yahudilere karşı geleneksel düşmanlığında Hristiyan kiliselerinin Yahudi karşıtlığı büyük önem taşıyordu. Aynı zamanda bu yüzyılda Avrupa'nın bir çok ülkelerinde ırkçılık teorileri, "beyaz ırkın güzellik, zeka ve kuvvet tekeline sahip" olması gibi fikirler, en ali ırkın Ari ırkı olması, onların aşağı ırklarla karışmamalı ve saflıklarını yitirmemeleri gibi iddialar savunuluyordu. Ayrıca devlet kademelerinde yükselen Yahudiler yaşadıkları ülkelerde iyi karşılanmıyor, ekonomik sorunların sebebi olarak gösteriliyorlardı. Mesela, sanayileşmeyle birlikte günlük yaşamı etkileyen tüm toplumsal kargaşadan Yahudiler sorumlu tutuluyordu. Avrupa'daki milliyetçilere göre, Kapitalizm ve sosyalizm Yahudi ideolojisi, borsalar Yahudilerin elindeydi. Yahudilerin amacı dünya hakimiyeti kurmak, ilk aşamada ise Almanya'yı çökertmekti.¹³ Avrupa'da, Yahudiler, hem dini, hem sosyal-kültürel, hem de siyasi açıdan ötekileştirildi.

1.1.Orta Çağ'da Avrupa'da Yahudilerin Durumu

11.yüzyılın başlarında, Avrupa'nın çeşitli yerlerindeki Yahudiler şiddetli saldırılarla ve zorunlu din değiştirmeleri ile karşı karşıya kaldılar. Bir çok Avrupa şehrinde Yahudilere karşı saldırı ve katliamlar meydana geldi. Avrupa'da Yahudilere yönelik suçlamaların esasında bir kaç faktör vardır. İlk önce dini ayrılıklar söz konusuydu. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde Yahudiler suçlanıyordu. Hristiyanlığa göre Yahudiler Hz. İsa'yı tanımamışlar. Yahudiler, bir insanın Tanrı olabileceğine inanmıyorlardı.¹⁴ Diğer taraftan Yahudilerin

¹² Lev Gillet (ed.), *Judaism and Christianity*,(London: S.W. Printed in Great Britain, 1939), 41.

¹³ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*,. 29,32.

¹⁴ Tom Holland, *Dominion:Hristiyanlık Batı'yı ve Dünyayı Nasıl Dönüştürdü?*,çev. İlgin Yağmur Eker

tefecilikle uğraşması, Hristiyan çocukları kaçırıp ayinlerde öldürmeleri suçlamaları gibi kan iftirası, ekmeğe hakaret, suları zehirleyerek vebayı yayma gibi suçlamalar Orta Çağ boyunca Yahudilerin üzerinde kaldı.

Papa Urban II., Müslümanların Eretz İsrail'deki¹⁵ Hristiyan hacılara karşı muamele bahanesiyle Kudüs'ü ele geçirmek için bir haçlı seferi ilan etti. Haçlı seferi için Avrupa'da toplanan kitleler, ayrılmadan önce birçok Yahudi cemaatine saldırdı. Bunun karşılığında bazı Yahudi toplulukları, muazzam miktarda gümüş ve değerli eşya bağışladı. Bu yalnızca saldırıları geciktirmeye yetti. 1096'da İlk Haçlı Seferi'nde Almanya'nın Speyer ve Worms şehirlerinde Yahudiler katledildi.¹⁶

Simcha ben Yitzchak HaKohen isimli bir Yahudi, zorla vaftiz edilirken piskoposun yeğenini bıçakladı ve bu nedenle öldürüldü. Haçlılar, Troyes ve Metz (Fransa), Regensburg (Almanya), Prag (Bohemya), Pressburg (Macaristan) şehirlerinde ve bu ülkelerin diğer kasaba ve şehirlerinde de Yahudilere saldırdılar. Ölenlerin sayısı onbinlerceydi ve birçoğu zorla vaftiz edilmeye maruz kaldı, ancak bunların çoğu gizlice Yahudi olarak yaşamaya devam etti. Bir yıl sonra IV. Henry tarafından vaftiz edilenlerin açıkça Yahudiliğe dönmelerine izin verildi. Haçlılar Kudüs'e vardıklarında bütün Yahudileri zorla bir sinagoga tıktılar, orayı ateşe verdiler ve neredeyse hepsini öldürdüler, çok azı şehirden kaçtı. 1099 yılında Yahudilerin yaşamasına izin verilmeyen Hristiyan "Kudüs Krallığı" kuruldu.¹⁷

Batı Avrupa'da Yahudi karşıtı saldırıların yaygınlaşmasında büyük etkisi olan *Adversus Judaeorum inveteratum duritam* (1140) adlı bir kitabın yazarı Kutsal Peter (1090-1156) idi. Onun tavsiyesi ile Fransa Kralı VII. Louis'e Yahudilere karşı sert önlemler almaya başladı. Avrupa'da 1348-1350 yılları arasında "Kara ölüm"ün, yani vebanın yayılmasında Hristiyanlığı mahvetmek için Yahudilerin su kaynaklarını zehirledikleri iddia edildi ve vebanın yayılmasından sorumlu tutuldular.¹⁸ "Kara Ölüm"e eşlik eden pogromlar, Orta Çağ'ın en şiddetli pogromlarıydı ve çok sayıda bilim insanı, bunların Yahudi-Hristiyan ilişkilerinde belirleyici bir nokta olduğunu düşünmektedir.¹⁹

(İstanbul: Kronik Kitap, 2023), 21.

¹⁵ Eretz İbranice ülke demek, burada Filistin toprakları İsrail ülkesi olarak yazılmıştır, aynı zamanda sadece Eretz demek de İsrail'i ifade ediyor.

¹⁶ Mattis Kantor, *Codex Judaica Chronological Index of Jewish History*, (New York: Zichron Press Inc. 2005), 185.

¹⁷ Kantor, *Codex Judaica Chronological*, 186.

¹⁸ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, Çev; Meriç Sobutay, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2008), 7, 8.

¹⁹ Theresa Finley- Mark Koyama, "Plague, Politics, and Pogroms: The Black Death, Rule of Law, and the persecution of Jews in the Holy Roman Empire", *Munich Personal RePEc Archive*, George Mason University (19 Haziran, 2016), 1.

1348'de İsviçre Lozan'da işkenceden sonra Yahudilerin su kuyularını zehirlediklerini itiraf ettikleri duyuruldu. Avrupa'ya yayılan bu haberdan sonra Yahudiler vahşice saldırıya uğradı ve katledildi. Bazı kasabalarda tüm Yahudiler kovuldu ve diğerlerinde veba daha gelmeden katledildi. Colmar, Basel, Spayer, Strazburg, Virmyze, Zürih, Frankfurt, Krems gibi Avrupa şehirlerinde Yahudilerinin bir kısmı yakılarak öldürüldü, bazıları ise vaftize zorlandı ve geri kalanı sınır dışı edildi.²⁰ Kara Ölüm katliamları ve özellikle Almanya'daki sürgünler nedeniyle bir çok Yahudi topluluğu yok edildi. Yahudilerin sık yaşadığı ülkelerden biri olan İspanya'nın Kastilya eyaletinde çıkan iç savaş sonucunda pek çok Yahudi öldürüldü. Daha sonra çoğu Marrano²¹ oldu. Brüksel'de yüzlerce Yahudi, kutsallığa saygısızlık iftira töreniyle diri diri yakıldı ve geri kalanlar 1370'te sınır dışı edildi. 1380'de Paris'de Yahudiler, Yahudi karşıtı isyancılar tarafından öldürüldü.²²

Çoğunlukla zengin olan pek çok Yahudi Hristiyanlığa geçerek hayatlarını kurtarmış ancak gizlice Yahudi olarak kalmıştır ki bunlar, Anussim (güçlü olanlar) Marrano veya Converso olarak adlandırıldı. Onların sayıları Aragon ve Kastilya'da yaklaşık 200.000'di.²³

İspanya'da Yahudiler için Engizisyon mahkemesi kuruldu. 1481 yılının Kasım ayında yaklaşık üç yüz kişi hayatını kaybetti, yaklaşık seksen kişi ise ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Zengin Yahudilerin mallarına el konuldu ve servetleri kraliyet kasasına verildi. Hristiyan olan Yahudilere inanmadıkları için onlara tuzak kuruldu. Kraliyet çifti tüm Yahudilerin Hristiyan Endülüs'ten uzaklaştırılmasını emreden bir kararname yayınladı. Binlerce kişi evinden sürüldü. 1481'de kendi mahallelerinde sıkı bir şekilde tecrit edildiler ve rozet takılması zorunlu hale getirildi.²⁴

Yahudi sürgünlerinden en ünlüsü ise Kastiliya kraliçesi I.İsabel ve Aragon kralı II. Ferdinand tarafından *Elhamra Kararnamesi* ile İspanya'dan kovulmaları idi. 30 Mart 1492'de Elhamra Sarayı'ndan bir ferman yayınlandı. Bu fermana göre, 30 Temmuz'a gelindiğinde, birleşik Kastilya ve Aragon topraklarında veya Aragon'un mülkiyetini oluşturan Sicilya ve Sardunya adalarında tek bir Yahudi kalmayacaktı. Sürenin bitiminden sonra kalan herhangi bir Yahudi, vaftiz edilmedikçe bedelini hayatıyla ödeyecekti. Yahudilerin, altın, gümüş, madeni para veya ihraç edilmesi yasak olan herhangi bir mal

²⁰ Kantor, *Codex Judaica Chronological*, 203.

²¹ Marrano, xiv.-xv. Yüzyıllarda Hristiyanlığa geçmiş Yahudilere "Yeni Hristiyanlar" anlamında söyleniyordu. Fakat onlar gizlice Yahudi inancına devam etmekteydiler. Shaw, *Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, 19.

²² Kantor, *Codex Judaica Chronological*, 204.

²³ Kantor, *Codex Judaica Chronological*, 205.

²⁴ Max Leopold Margolis- Alexander Marx, *A History Of The Jewish People*, (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1927), 463, 464.

dışındaki taşınır eşyalarını yanlarında götürmelerine izin verildi.²⁵ İspanya krallığında hiçbir Yahudinin kalmasına izin verilmediği ve yalnız din değiştirmek isteyen Yahudilerin kalmasının hoşgörü ile karşılandığı bildirildi. Kararnamede krallıkta Yahudileştirilen ve Katolik inancından irtidat eden bazı kötü Hristiyanların olduğu ve bunun en büyük nedeninin Yahudiler ve bu Hristiyanlar arasındaki etkileşim olduğu belirtilmişti. Yahudiler Hristiyanları Katolik inancından saptırmak, Hristiyan çocuklarının sünnet edilmesini sağlamak, kendi inanç ve yasalarını onlara öğretmekle suçlanıyorlardı.²⁶

Simon Schamaya göre, XVI. yüzyılın başlarında, İspanya ve Portekiz’den Yahudilerin sürülmesi Avrupa Yahudileri arasında Mesih beklentisini daha çok tetikledi.²⁷

Avrupalı aydınlardan da çok sayıda Yahudi aleyhtarı vardı. Bunlardan biri Martin Luther²⁸ idi. Yaşamının ilk döneminde, Yahudi halkının din değiştirme olasılığı konusunda iyimser olan ve yazılı eserlerinde Hristiyanları onlara sevgi duymaya teşvik eden Luther, 1514’te Yahudi halkı hakkında *“Yahudilerin din değiştirmesinin yalnızca içeriden işleyen Tanrı’nın işi olacağını”* yazıyordu. Luther, *“saçma teologlar Yahudilere yönelik nefreti savunuyorlar”* ve *“hangi Yahudi onlara uyguladığımız gaddarlığı ve düşmanlığı, onlara karşı davranışlarımızda hayvanlardan çok Hristiyanlara benzediğimizi gördüğünde aramıza girmeye razı olur?”* diye ifade ediyordu.²⁹ Lakin Luther’in, bu tutumu zamanla değişmiştir. Sonradan Luther Yahudi halkına sert bir şekilde saldıran eserler yayınlamaya başladı. Hatta 1540’larda Yahudileri Alman kasabalarından kovdurdu. Martin Luther 1543 yılında yazdığı *“Yahudiler ve Yalanları Üzerine”* (On the Jews and Their Lies. 1543) eserinde Yahudi sinagoglarının ve okullarının ateşe verilmesini, dini kitaplarının imha edilmesini, hahamların vaaz vermesinin yasaklanmasını savunuyordu. Bu incelemede Luther, Yahudi halkının sahte övünmelerini kınıyordu. Yahudilerin artık Tanrı’nın halkı olmadığını belirtiyor ve böyle olma ihtimallerinin olmadığını Yahudileri dönüştürmenin imkansızlığını savunuyordu³⁰.

Luther gibi Alman reformcular arasında Martin Bucer, John Calvin gibi kişiler de Yahudileri Hristiyan dininin kutsallığını kirletmekte suçluyorlardı. Stanford J.Shaw’a göre, bu zihniyet,

²⁵ Margolis-Marx, *A History Of The Jewish*, 471.

²⁶ Foundation for the Advancement of Sephardic Studies and Culture (FASSAC), “Edict of the Expulsion of the Jews (1492)” (Erişim, 17 Nisan 2022).

²⁷ Simon Schama, *Yahudilerin tarihi, 1492-1900 Aidiyet*, Çev. Leyla Tonguç Basmacı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020), 13.

²⁸ Martin Luther(1483-1546) Protestanlığın babası sayılan Alman teolog, Lutheranizm’in yaratıcısı.

²⁹ Megan Wilson, *Luther and the Jews. An Exposition Directed to Christians on Martin Luther’s Anti-Semitism, Defense, and Legacy* (Virginia:Liberty University, A Senior Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for graduation in the Honors Program, Spring 2015), 6.

³⁰ Wilson, “Luther and the Jews”, 9.

Nazi Almanyasında Avrupa’da Yahudi halkına yaşatılan dehşetin önemli arka planıdır.³¹

1.2.Avrupa ve Rusya’da Antisemitizm

Antisemitizm 19.yüzyılda hızla yayılmaya devam ediyordu. Antisemitizm terimi, *Encyclopedia Britannica*’da “*dini veya ırksal bir grup olarak Yahudilere karşı düşmanlık veya ayrımcılık*”³², *Anti-Defamation League*’de³³ “*Antisemitizm Yahudi oldukları için Yahudilere karşı düşmanca olan inanç veya davranıştır*”³⁴ şeklinde tanımlanmıştır.

Yahudiler yaşadıkları ülkelerde yoğun ekonomik gelişmeler yaşıyor ve orta sınıf kategorisine hızla katılıyorlardı. Aynı zamanda siyasete de katılıyor, parlamento üyesi ve bakan seviyesine yükselebiliyorlardı.Yaşadıkları ülkelerin vatandaşı olarak asimilasyonu destekliyorlardı. Siyon’a dönme misyonu ise unutulmuştu. Bu akım “*Reform Museviliği*” veya “*Liberal Yahudilik*” adı ile tanınıyordu.³⁵ Yakob Rabkine göre, Yahudilerin yaşadığı Hristiyan Avrupa toplumlarındaki “ulus” kavramı Musevilikteki aynı kavramla farklıdır. Bu sebeple Yahudi kimliğine modern anlamda bir ulusal biçim vermek kolay değildir. Çünkü Yahudi kimliği Tevrat’la yani dinleriyle bağlantılıydı. Bu konuda “Hebrew University of Jerusalem” profesörü Yeshayahu Leibowitz şunları söylemektedir:

Tarihte Yahudiler ne ırkla ne de şu ya da bu ülkenin ya da şu ya da bu siyasi sistemin halkı olarak veya aynı dili konuşan bir halk olarak değil, Tevrat Museviliği’nin ve emirlerinin haklı olarak, hem ruhani hem de uygulama düzleminde belirli bir yaşam tarzının, Cennet Krallığı’nın boyunduruğunu, Tevrat’ın ve emirlerinin boyunduruğunu kabulü ifade eden bir yaşam biçiminin halkı olarak betimlenmiştir...Günümüzde Yahudi halkı olarak kabul edilen insan grubu artık olgusal bakış açısından, tarihsel Museviliğin halkı olarak tanımlanmıyor...³⁶

Bazılarına göre, Yahudilerin asimile olması kurtuluş gibi görülse de, aksini düşünenler de vardı. Onları asimile etmek fikrine hem Yahudiler, hem de Avrupa Hristiyanları içerisinde karşı çıkanlar olmuştur. Leibowitz’dan farklı olarak Leon Simon, Yahudilikle Yahudileri ruh ile beden olarak bir biriyle ilişkili görüyordu. Ona göre biri olmadan diğeri var olamaz ve Yahudilerin asimile olması antisemitizmin önüne geçemezdi. Çünkü Yahudi kendi

³¹ Shaw, *Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, 11.

³² Michael Berenbaum, “Anti-Semitism”, *Encyclopedia Britannica*, (Erişim 17 Haziran 2023).

³³ *Anti-Defamation League* (Hakaretle Mücadele Birliği), 1913’te kurulan uluslararası Yahudi sivil toplum kuruluşudur.

³⁴ Anti-Defamation League (ADL), “Antisemitism”, (Erişim 3 nisan, 2023).

³⁵ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 26.

³⁶ Yakov M.Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, çev.Şahika Tokel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018),71,72.

olmayı tamamen bırakamıyor, komşusuna benzese de o bir Yahudidir ve komşusu da bunun farkındadır.³⁷ Theodor Herzl'in fikrinde ise zengin Yahudiler ırklarına karşı aidiyet hissini kaybetmişlerdi. Lakin bunu kötü bir durum olarak görmüyordu. İyi tarafından bakıldığında bu durum siyasi destek sağlayabilirdi.³⁸

Avrupa'nın bir çok şehirlerinde her sınıftan olan farklı mezhep mensupları ve genel olarak kitleler Yahudilere düşman gözü ile bakmaktaydılar. Bu durum da Avrupa'da "Yahudi Sorunu"nun ortaya çıkmasına etki etti. Leon Simon'a göre, "eğer tanımlaması istenseydi, "Yahudi Sorunu"nu, her yerdeki Yahudilere uygun muamele görme sorunu olarak tanımlanacaktı".³⁹ "Yahudi sorunu" Yahudilerin yaşadıkları ülkede zulme uğraması, antisemitler tarafından saldırılarla karşı karşıya kalması ve bazı hallerde asimile edilmesi şeklinde kendini gösteriyordu. *Yahudi* yalnızca bir birey değildi, aynı zamanda farklı bir etnik grubun üyesiydi. Avrupalı aydınlar ve özellikle Katolikler Yahudileri ilkel topluluk olarak, topluma yabancı ve batıl bir dini uygulayan bir grup olarak görüyorlardı. Bu durumda yaşadıkları ülkede o bir yabancı olarak görülüyordu. Diğer taraftan Yahudiler yalnızca yabancı değil, hiçbir yerden gelmeyen, yabancıları. Böyle olduğunda hem fiili hem de potansiyel olarak farklı şekillerde Yahudi karşıtlığı olgusu ortaya çıkıyordu. Bir ülkede Yahudiler sadece kısıtlamaya, diğerinde sosyal antisemitizmin daha hafif biçimlerine veya aktif hoşgörüsüzlükle patlak verebilecek Yahudi karşıtlığına maruz kalabiliyorlardı.⁴⁰

Herzl'e göre de, eski zamanlardaki gibi Yahudilerin dinleri yüzünden karşılaştıkları zorluklarla Modern Antisemitizm karıştırılmamalıdır. Yahudilerin başardıkları işler, onlara başarılması zor geliyordu bu da kin ve nefreti artırıyordu.⁴¹ Ülkelerde sanayileşme sürecinde yaşanan bir çok sosyal-ekonomik sorunlardan Yahudiler sorumlu tutuluyordu.

1882 yılının Şubat ayı Fransa için Eugene Bontoux tarafından kurulan ve Fransa ekonomisini Yahudilerle Protestanların tekelinden kurtarmak için kurulmuş olan Katolik Union Generale Bankasının battığı dönemdir. Bankanın batması suçu Katolik düşmanı Yahudilerin üstüne atılmış, bir taraftan Fransız bakan Vikont de Vogüe "*Union Generale'i Yahudiler öldürdü*", diye suçlarken, diğer taraftan da antisemit gazeteci Edouard Drumont "Rothschild'le çetesini" imanlı Hristiyanların tasarruflarını yok etmekle suçluyordu.⁴²

³⁷ Leon Simon, *Zionism and the Jewish Problem*, (London: Published by The Zionist Organisation, 1918), 5,8.

³⁸ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir (İstanbul: Ataç Yayınları, 2022),24.

³⁹ Simon, *Zionism and the Jewish Problem*, 3.

⁴⁰ Simon, *Zionism and the Jewish Problem*, 4.

⁴¹ Herzl, *Yahudi Devleti*, 37.

⁴² Simon Schama, *İki Rothschild, İsrail Devletinin Kuruluşu*, çev: Belkis Çorakçı Dışbudak, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2023), 34,35.

Fransa'nın en büyük antisemitlerinden biri olan Drumont iki ciltlik "La France Juive"⁴³ broşür ve "Les Juifs Contre la France: une nouvelle Pologne" kitabında tüm kötülüklerin sebebini Yahudilerde görüyordu.⁴⁴ Kitapda Yahudiler, İsa'nın katilleri, ekonomi vampirleri, Fransa'nın efendileri gibi ifadelerle gösteriliyordu.⁴⁵ Fransa'da antisemitizmi tetikleyen diğer bir olaysa 1897 yılında Alfred Dreyfus adlı Yahudinin Almanlar lehine casusluk yaptığı iddiasıdır.⁴⁶

Alman milliyetçileri de Yahudileri aşağı ırk olarak değerlendirerek, onlarla karışmanın Alman ırkı için tehlikeli olduğunu savunuyorlardı. Julius Langbehn, "Bir erik, elmaya dönüşmeyeceğine göre, bir Yahudi de hiçbir zaman Alman olamayacaktır" diyordu.⁴⁷ Prusya kraliyet sarayının vaizi olan Adolf Stoecker 1878 yılında kurduğu Hristiyan Sosyal İşçi Partisi'ne Yahudi düşmanlığını benimsetmiş ve arkadaşları ile birlikte Orta Avrupa'dan Yahudi göçmen akımının kısıtlanmasını talep etmişti.⁴⁸

Moshe Zimmermann "Antisemitizmin Patriği" adlı kitabında "Antisemitizm" teriminin meydana gelmesi, eskiden beri gelen Hristiyan Yahudi nefreti ile modern, siyasi kökenli ırkçı tutumlar arasındaki ayrıma dikkat çekerek, ilk "Yahudi Karşıtı Birlik"i'nin yaratıcısı olan radikal antisemit Wilhelm Marr'dan bahsediyordu. Bu eser Marr'ın ilk biyografisi olmuştur.⁴⁹

Bir başka Alman antisemit Richard Wagner adlı besteciydi. Wagner 1850 yılında yazdığı "Müzikte Yahudilik" adlı makalede antisemit görüşlerini açıkca dile getirmişti.⁵⁰

Leipzigli bir mühendis olan Theodor Fritsch "Yahudi Sorununun Elkitabı ve Antisemitizmin İlmihali" (1887) adlı iki eser yayınlamıştı.⁵¹ Fritsch ve Marr'ın birbirilerine yazdığı mektuplarda Almanya'daki Yahudi karşıtı hareketin mevcut durumu, gelecekteki beklentileri hakkında farklı görüşlere yer verilmişti. 8 Mayıs 1884 tarihli mektupta şöyle yazıyordu: "*Antisemitizmin mevcut durumundan sizin kadar ben de endişe duyuyorum...Yahudiler günümüzde halkın çoğunluğu için bir kıskançlık nesnesidir.*" Devamında gerçek bir Yahudi karakterini hayal ettiğinde onu bir insan olarak kabul etmenin

⁴³ Edouard Drumont, *La France Juive: essai d'histoire contemporaine*. (Paris: C. Marpon & E. Flammarion 1886).

⁴⁴ Edouard Drumont, "Les Juifs Contre la France: une nouvelle Pologne", (Paris: Librairie Antisémitique, 1899).

⁴⁵ Schama, *Yahudilerin tarihi*, 876.

⁴⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 36.

⁴⁷ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 32.

⁴⁸ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 33.

⁴⁹ Moshe Zimmermann, *Wilhelm Marr: The Patriarch of Antisemitism*, (Oxford University Press, 1986).

⁵⁰ Deryck V. Cooke, "Richard Wagner (Wagner's anti-Semitism)", *Encyclopedia Britannica*, (Erişim 15 Mayıs 2023).

⁵¹ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 33.

imkansız olduğunu çünkü onda gerçek bir insani özelliğin izine rastlamadığını ifade ediyordu. Tanrının insan üzerinde oynadığı acımasız oyunlardan birinin Yahudileri “*insan kılığına girmiş haşarat!*” olarak yaratmasında görüyordu.⁵² Lakin Marr, ölümünden (1904) kısa süre önce fikirlerini değiştirmiş, “Bir Yahudi Karşıtının Vasiyetnamesi” isimli eser yayımlayarak Yahudilerden özür dilemiştir.⁵³

19. yüzyıl Almanya’sının en iyi tarihçilerinden biri olan Heinrich von Treitschke 18 Kasım 1879 tarihli makalesinde “Yahudiler bizim talihsizliğimizdir” diyordu.⁵⁴ “Preussische Jahrbücher” isimli siyasi dergide yayınlanan ve sonraki yıl geliştirilerek “Ein Wort über unser Judenthum” (“Yahudilerimiz Hakkında Birkaç Kelime”) adlı eserine entegre ettiği eleştirisinde, ulusun davasını benimsemiş herkes için Yahudi karşıtlığını, entelektüel açıdan saygıdeğer özellik olarak sunuyordu.⁵⁵

Alman teolog, filozof ve tarihçi olan Bruno Bauer ise “Yahudi Sorunu” (Die Judenfrage, Braunschweig 1843) adlı kitabında şöyle yazıyordu:

Almanya’da kimse politik bakımdan özgürleşmiş değil. Biz, kendimiz, özgür değiliz. Sizi nasıl özgürleştirebiliriz? Yahudiler olarak kendiniz için özel bir özgürleşme peşindeyseniz, siz Yahudiler egoistsiniz demektir. Almanlar olarak, Almanya’nın politik özgürleşmesi için, insanlar olarak, insanlığın özgürleşmesi için uğraşmanız gerekir...⁵⁶

Herzl’e göre, modern antisemitizm önceki zamanlardaki dinsel sebepler yüzünden karşılaştıkları eziyetle karşılaştırmamalıdır çünkü, bazı ülkelerde bu durum dini bir eğilim olsa da, saldırganlık tutumun temel anlayışı değişmiştir.⁵⁷

Bruno’ya göre, Hristiyan devlet yalnızca ayrıcalıkları tanır ve yahudi, yahudi olma ayrıcalığına sahiptir:

Yahudi, hristiyan devletten özgürleşmek istemekle, hristiyan devletin kendi dinsel önyargısını bir yana bırakmasını istiyor. Peki, yahudi, kendi dinsel önyargısından vazgeçiyor mu? O zaman bir başkasının kendi dininden vazgeçmesini istemeye hakkı var mıdır?... Devlet hristiyan, yahudi de yahudi olarak kaldıkça birinin özgürleşmeyi bahsetmeye güç yetiremezliği gibi, diğeri de elde etmeye güç yetiremezdir.⁵⁸

⁵² German History in Documents and Images (GHDI), “1866-1890 Theodor Fritsch to Wilhelm Marr on New Tactics for the Struggle against the Jews (1884-85)”, 1,2.

⁵³ Schama, *Yahudilerin tarihi*, 819.

⁵⁴ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 34; GHDI, “Heinrich von Treitschke Pronounces —The Jews are Our Misfortunel” (15 Kasım, 1879), 1.

⁵⁵ Schama, *Yahudilerin tarihi*, 820.

⁵⁶ Karl Marx, *Yahudi Sorunu*, (Ankara: Sol Yayınları 1997), 5-6.

⁵⁷ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir (İstanbul: Ataç Yayınları, 2022), 37.

⁵⁸ Marx, *Yahudi Sorunu*, 6; Bruno Bauer, *The Jewish Problem (1843)*, Trans:Helen Lederer, (Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion, 1958), 3.

Bruno'nun fikirlerine yanıt olaraksa Karl Marx "Yahudi Sorunu Üzerine" kitabında şöyle cevap veriyor:

Bauer'in kavramasında, Yahudi sorununun, Almanya'ya özgü ilişkilerden bağımsız genel bir önemi var. Sorun, dinin devletle ilişkisi, dinsel bağ ve politik özgürleşme arasındaki çelişki sorunudur. Politik özgürleşme isteyen Yahudiler için olduğu kadar, özgürleştirilmesi ve kendi de özgürleşmesi gereken devlet için de, dinden özgürleşme koşul olarak koyuluyor.⁵⁹

Brauer sorunu esas olarak dinsel taraftan değerlendirirken, Marx bunun doğru bakış açısı olmadığını ifade ediyordu ve seküler devleti dine karşı görmeyerek, analizinde din ve politik özgürleşmeye farklı açıdan yaklaşıyordu.

Antisemit Paul de Lagarde eserlerinde Yahudilerin Almanya'da siyasi topluluktan uzaklaştırılmalarını, Almanya'nın *Yahudilerden arındırılması* gerektiğini ve ırklarının biyolojik açıdan Yahudilerle uyumsuz olduğundan onların *haşerat gibi ezilmesi* gerektiğini savunuyordu. Almanya'nın yanı sıra Rusya'da da benzer durumlar yaşanmıştır.

Rusya'da antisemitizm sonucu olarak Yahudilere karşı devlet tarafından desteklenen pogromlar yapılmıştır. Bazı kaynaklara göre, Ruslarla ilişkilerde Yahudilerden ilk kez 1445 yılında, III. İvan ile Kırım Yahudileri arasında bağlantı kurulduğu dönemden bahsedilmiştir.⁶⁰ Orta Çağ'da Bizans imparatorlarının zulmüne maruz kalan bazı Yahudiler Karadeniz'in kuzey kıyılarına göç etmişlerdi.

Polonya-Litvanya Birliği'nin (Речи Посполитая) 1772, 1793 ve 1795'teki bölünmelerinden sonra "Yahudi sorunu", Rusya'nın iç siyasetinde önemli bir faktör haline gelmiş, imparatorluk, kendisine eklenen geniş topraklarla birlikte dünyadaki en büyük Yahudi nüfusunu yaklaşık 750 bin kişiyi kabul etmiştir.⁶¹ Bazı kaynaklarda bu rakam daha fazla gösteriliyor, Polonya bölündüğünde, Polonya, Litvanya, Batı Ukrayna ve Besarabya'daki 3 milyondan fazla Yahudinin Çar'ın tebaası olduğu ifade ediliyordu. Bu alanlar, Yahudilerin içinde yaşamak zorunda oldukları "Pale of Settlement"i oluşturuyordu.⁶² Çarlık hükümetinin politikası, Yahudileri batı eyaletleriyle sınırlı tutmak ve Rus imparatorluğunun diğer bölgelerine yayılmasını önlemektir. "Pale of Settlement" içinde bile Yahudi ekonomik yaşamının alanını daraltma çabası vardı. I.Paul (1796-1801) döneminde resmi

⁵⁹ Marx, *Yahudi Sorunu*, 8.

⁶⁰ Benjamin Pinkus, *The Jews of the Soviet Union : The History of a National Minority*, (New York: Cambridge University Press ,1988), 7.

⁶¹ А. И. Иванов, и.д. *Документы По Истории И Культуре Евреев В Архивах Санкт-Петербурга, Путеводитель Федеральные Архивы*. (Санкт-Петербург 2011), 27.

⁶² Theodore Norman, *An Outstretched Arm: A History of the Jewish Colonization Association*, (London: Routledge & K. Paul, 1985), 14.

soruşturmalarla köylülüğün kötü durumunun suçu Yahudi meyhanecilerine yüklendi. Vilna valisi Friesel, kötülüğün kökeninin Yahudi dini geleneklerinin tuhaflığında yattığına inanıyordu.⁶³

1772 ve 1881 yılları arası Rus Yahudileri için önemli bir tarihtir. 1801’de Çar I. Pavel öldü ve I. Alexander tahta çıktı. Yahudi meselesi gündeme geldi. I. Aleksandr, 1802’de Yahudilerin koşullarının iyileştirilmesi için bir komisyon atadı. Çar adına yaratılan bu komite “Yahudilerin durumunu düzeltmek için özel komite” (“Special Committee for Remedying the State of the Jews”) ve kısaca “Yahudi Komitesi” adını aldı. Komitede görev yapmak üzere üyeler seçildi: İçişleri Bakanı – Baron Kochubey, Adalet Bakanı Dyerzhavin, General V.A Zubov ve iki Polonyalı soylu – Adam Czartoryski (Dışişleri Bakan Yardımcısı) ve Senatör Sivirin-Potoczky.⁶⁴

Speransky⁶⁵, “Yahudi Komitesinde” Yahudilerin medeni haklarının tanınmasını, yasakların azaltılmasını isteyen ve maksimum özgürlük talebinde bulunan tek devlet adamıydı. Düzenlemelerde Yahudiler için ülkenin iç kesimlerinde yaşama ve çalışmanın yasaklanması ve Yahudilerin çifte vergi ödemeye mecbur edilmesi gibi daha fazla yasaklama, kararname, köleleştirme vardır. Yahudiler için tek olumlu madde toprağı işlemek için arazi ve bütçe tahsisi önerisi olmuştur. En acımasız madde 34 numaralı maddeydi ve bu maddeden çıkan sonuç yaklaşık 60 bin ailenin veya yaklaşık 300 bin kişinin yaşadıkları köylerden kovulması ve geçim kaynaklarının ortadan kaldırılması ve bu suretle aç ve fakir bir hayata mahkum edilmesiydi.⁶⁶

1804 Nizamnamesinde Yahudiler için küçük de olsa olumlu sayılabilecek madde vardır. Zvi Lieberman, “Rusya Bozkırlarında Yahudi Tarımcılar” kitabında bu maddenin Yahudilere duyulan aşırı sevginin veya onlara karşı tarihsel bir “suçluluk duygusu”nun sonucu olmadığını varsaymanın mantıklı olduğunu ifade etmiştir. Nizamname 9 Aralık 1804’te Çar tarafından “Yahudiler Hakkındaki Kanun” adıyla onaylandı ve yayımlandı.⁶⁷ Bu yasa, Yahudileri Rusya’nın tam anlamıyla dışında tutmayı hedefliyordu. Ekonomik açıdan Yahudilerin bundan böyle köylerde arazi kiralaması veya meyhane işletmesi yasaklandı. Az sayıda tarım yerleri oluşturulurken, yüzbinlerce Yahudi geçim olanaklarından mahrum bırakıldı. Ayrıca, dini hususlara da düzenlemeler getirildi. Hahamlar ve cemaatin ileri

⁶³ Margolis-Marx, *A History Of The Jewish*, 627.

⁶⁴ 23. (1965). *צבי ליברמן, חקלאים יהודים בערבות רוסיה, (יצא לאור ע"י הוצאת ספרית פועלים, בשנת 1965)*. 23. (Zvi Lieberman, *Rusya Bozkırlarında Yahudi Tarımcılar*, (Sefrit Poalim Yayınevi, 1965), 23.

⁶⁵ Speranski, Count Mikhil Mikhailovich (1772–1839), Rus devlet adamı. Jesse Dunsmore Clarkson, “Mikhail Mikhaylovich, Count Speransky”. *Encyclopedia Britannica*. (Erişim 19 Nisan 2024).

⁶⁶ 24. *חקלאים יהודים בערבות רוסיה*.

⁶⁷ 25. *חקלאים יהודים בערבות רוסיה*.

gelenleri, valilerin onayına bağılı olarak üç yıllığına seçilecekti. Hahamlar dini meselelerle ilgilenecek ve yalnızca din meselelerinde yargı yetkisini kullanacaklardı, ancak yasağı ilan etme hakları yoktu. Yahudiler ayrıca zorunlu olarak üç dilden (Rusça, Lehçe veya Almanca) birinin kullanıldığı kendi okullarını da açabilecekti.⁶⁸

Yukarıda bahsi geçen komite üyelerinden biri olan Dyerzhavin ve eyalet bakanı Prizel, Yahudilerin özerklik haklarına saldırdılar ve bunları tamamen ortadan kaldırmayı önerdiler. Yahudileri çeşitli sınıflara (tüccarlar, zanaatkarlar ve çiftçiler) göre ayırmayı ve hükümet vergilerinin, mahkeme davalarının, sosyal faaliyetlerinin vb. ekonomi örgütleri tarafından ele alınabilmesi için Hristiyan sivil derneklere katılmalarını önerdiler. Prizel, Yahudi özerkliğini ortadan kaldırma ve bunun yerine Yahudilerin statülerine ve mesleklerine göre genel nüfusun uygun sınıfına dahil edilmesini getirme önerisinde bulunurken, Derzhavin ise Yahudileri yeni statülerinde sınırladı.⁶⁹ Prizel ve Derzhavin planları, Çar ve senato tarafından atanan “Yahudi Komitesi”ndeki tartışmaların temelini oluşturdu. Yahudilerin temsilcileri Rusya tarihinde ilk kez olarak, endişelerini dile getirmek ve kaderleri hakkında kendilerine danışılmak üzere davet edildiler. Önemli Rus Yahudilerinden birkaçı hükümet ve soylularla iyi ilişkileri nedeniyle diğer Yahudilere başkente giriş ve ikamet yasak olmasına rağmen orada kalmayı başarmışlardı. Avraham Peretz, Leib Nivokhovitz, Natan Notkin (Shklover) gibi Yahudiler önemli yere sahiplerdi. Peretz, başkentte, büyük bir gemi inşa sözleşmesi ve Kırım’daki tuz madenlerinin kiracısı olarak ün kazandı. Nivokhovitz ise “Kol Shva’at Beit-Yehuda” (Yahudilerin Çılgılığı) adlı kitabıyla ün kazanmış bir yazar ve gazeteciydi. Hükümetin Yahudi meselesini gündeme getirmesiyle Peretz ve Nivokhovitz işbirliği yapmaya başladılar. 1804 Nizamnamesi ile Yahudilere yönelik çıkarılan kanunlardan ve liberal atmosfer ortadan kalkınca, her ikisi bu durumdan rahatsız olmaya başladılar. Bu durum onların işleri için de bir dezavantaj yaratıyordu. Sonunda tüm haklara sahip olmak için dinlerini değiştirerek Hristiyan toplumun bir parçası olmayı seçtiler. Tüm bunlara rağmen komitenin işinde ve tartışmalarda Yahudilerle ilgili konularda aktif oldular. Yahudiler için eşit haklar elde etmek veya en azından medeni haklarını genişletmek için mücadele etmişlerdi. Natan Notkin ise biraz daha ileri giderek Yahudilerin, ekonomilerini düzeltmeye, yaşam biçimlerini değiştirmeye ve onları çalışan bir ulus haline getirmeye çalışıyordu.⁷⁰ “Yahudi Komitesi” Yahudi meselesiyle ilgili tartışmaları ele alırken, Smolensk eyaletindeki yetkililer, Yahudilerin sınır dışı edilmesi emrini verdi. Notkin, bu

⁶⁸ Margolis-Marx, *A History Of The Jewish*, 629.

⁶⁹ חקלאים יהודים בערבות רוסיה. 26.

⁷⁰ חקלאים יהודים בערבות רוסיה. 28.

sınır dışı işleminin iptal edilmesi talebiyle yetkililerle temasa geçse de Yahudilere karşı uygulamalardan vazgeçilmedi. 1807 ve 1808’de sırayla köylerden sürgün uygulandı.⁷¹

Yeni Yahudi kolonileri kurulmaya başlandı. 1807 yılı, Herson’daki Yahudi yerleşiminin ilk yılı oldu. Burada Bobrov–Kut, Izraelovka, Sdeh Menukha ve Dobroye isimli dört koloni kuruldu. Bu kolonilerde devlet yardımı ve özel yollarla 294 aile yerleştirilmişti. Diğer taraftan 1806’da Fransa İmparatoru Napolyon ile Rusya arasındaki ilişki kötüleşti. Çar, Yahudilerin Napolyon’a duyduğu sempatiden rahatsızdı. Rus yetkililer de Yahudilerin olası bir savaş sırasında Fransızlara yardım edeceğinden korktukları için, 1807’nin başında planlanan ilk sınır dışı etmeyi uygulamadılar.⁷² Lakin, Tilsit Barışı’ndan sonra Çar Alexander ve Napolyon anlaşmaya varınca, üç süreç halinde gerçekleştirilecek ve 1810’a kadar bitirilmesi planlanan Yahudilerin köylerden sürülmesi başlatıldı. 1809’da sorun üzerinde çalışmak üzere kurulan yeni bir komisyonda sürgünlerin köylülere fayda sağlamadığı ve yalnızca Yahudilerin ekonomik yıkımını ağırlaştırdığı anlaşıldı.⁷³

1824’te, Alexander’ın saltanatının son yılı olan küçük kasaba ve köylerdeki topluluklar dışındaki tüm Yahudilerin, tüm batı sınırı boyunca elli verst⁷⁴ genişliğindeki bir toprak şeridinden sürülmesi emri verildi. Sonrakı süreçte bazı ayrımcılıklar devam etse de Yahudileri ve Rusları kültürel çizgide kaynaştırmak için politika uygulandı. Hükümet dinsel birliği sağlayamamıştı, lakin Yahudileri “Ruslaştırma” sürecinde başarılı olanlara ayrıcalıklar tanıyacaktı. Diğer yandan Rusların da Yahudi kapitalistlere, doktorlara, cerrahlara ve önemli meslek sahiplerine ihtiyaçları vardı. Bunun için iç eyaletler, en yüksek sınıftaki tüccarlara, üniversite mezunlarına ve tamircilere daimi ikamet etmeleri için açıldı. Ülkenin endüstriyel kalkınmasını ilerletmede zengin, eğitilmiş bireylere ihtiyaç olması Yahudi soylular için avantajdı. Ancak fakir olan esas kitle *Pale* yerleşiminde zorluklarla baş başa kaldı.⁷⁵

St. Petersburg’da resmi çevrelerin Yahudileri Ruslaştırmaya kararlı olduğu gibi, Varşova’da da yeni bir devrim (1860-1863) hazırlığında olan Polonyalılar onları asimile etme fikrini kafaya takmışlardı.⁷⁶

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren reform yapmaya, imparatorlardan hukuki ve medeni eşitlik hakları elde etmeye çalışan bir Rus-Yahudi grubu ortaya çıktı. Bu yıllarda Rus

⁷¹ חקלאים יהודים בערבות רוסיה. 31.

⁷² חקלאים יהודים בערבות רוסיה. 34.

⁷³ Margolis-Marx, *A History Of The Jewish*, 630.

⁷⁴ Rus uzunluk ölçü birimidir. 1,0668 kilometre’ye denk gelir.

⁷⁵ Margolis-Marx, *A History Of The Jewish*, 683.

⁷⁶ Margolis-Marx, *A History Of The Jewish*, 685.

Yahudiliğinin gelecekteki modernleşmesi için stratejiler geliştirmek üzere örgütlenen kurumların faaliyetleri daha aktif hale geldi. 1872'den 1881'e kadar İçişleri Bakanlığı yoldaşları, Prens A. B. Lobanov Rostovsky ve ardından Senatör D. N. Martynov başkanlığında çalışan Yahudilerin yaşamının örgütlenmesi için yeni bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyonların katılımıyla Yahudiler, kamu hizmetine girme, şehir ve zemstvo⁷⁷ özyönetimine ve reform sonrası mahkemelere katılma hakkını aldı. Ancak yetkililer, reformlarında Yahudi karşıtı kısıtlayıcı mevzuatı tamamen ortadan kaldıracak kadar ileri gitmediler. Sonuç olarak ise şiddet içermeyen “*Yahudilerin yerlilerle kaynaşması*” şeklindeki ilan edilen politikanın yerini, kademeli olarak, Yahudi nüfusun belirli gruplarının emperyal topluma “*seçici entegrasyonu*” politikası aldı.⁷⁸

II. Alexandr dönemi, yumuşayan eğitim politikaları doğrultusunda Yahudiler, Rus okullarına yazılabilirlerdi. 1863 yılında amacı Yahudi çocuklarını genel eğitim ve Rus dili bilgisini yaymak olan *Yahudiler Arasında Kültürü Teşvik Derneği* kuruldu.⁷⁹

Rus toplumuna entegre olmayı ümit eden Yahudiler hükümet politikası karşısında hayal kırıklığına uğradılar. 1870'lerde Rusya İmparatorluğu'ndaki rejimi kökten değiştirmek ve kitlelerin kurtuluşunu sağlamak isteyen Yahudilerin sayısı artıyordu. II. Alexandr'ın 1881 yılında öldürülmesi Odessa ve Elizavetgrad'da pogromları tetiklendi ve suikastçiler içerisinde Yahudi olması durumu daha da alevlendirdi.⁸⁰ 19-21 Nisan 1899 yılında Paskalya bayramı günlerinde yaşanan bir pogrom, Güney Rusya'nın giriş limanı Nicholayev şehrinde yapıldı. Yahudi karşıtı isyancılar Yahudi mağazalarına ve konutlarına saldırdı ve içindekileri yok etti veya yağmaladılar. Rus köyleri Yahudi tarım kolonisi Nagartava'da tüm çiftlik evleri ve depolar yıkıldı, yağmalandı. Bitişik kolonilerdeki Yahudiler sağlam bir yapıya sahip olduklarından etkili bir savunma oluşturabildiler. Lakin bu duruma karşı tek protesto, liberal bir Rus basın organı olan “*Vatan Oğlu*” (Syn Otyechestva) tarafından dile getirildi:

Orta Çağ'ın kasvetli döneminin bu korkunç kalıntısı nihayet ne zaman sona erecek? Bu camların kırılmasına, bu adamların dövülmesine, bu evlerin, dükkanların yıkılmasına ne zaman son verilecek?⁸¹

Pogromların devamında, 3 Mayıs 1882'de Çar III. Alexander tarafından yayınlanan “*Geçici Düzenlemeler*”e göre, Sibirya, Gürcistan ve diğer uzak yerlerde kurulan bazı tarım kolonileri

⁷⁷ Rusya'da bir yerel yönetim kurumudur.

⁷⁸ Иванов, и.д. *Документы По Истории И Культуре Евреев В Архивах*, 33.

⁷⁹ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 47-48.

⁸⁰ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 36.

⁸¹ Simon Markovich Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland from the Earliest Times Until the Present Day*, (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1920), III, 34,35.

istisna olmakla, Yahudilerin Pale'nin kırsal kesimlerinde yaşaması yasaktı.⁸² 1880'lerdeki ilk pogromlardan sonra, 18 ve 19 Şubat 1897'de Spola kasabasında, 1899'da Nikolaev'de Fısıh Bayramı'nda ve 19 Ağustos 1900'de Chestochowa'da pogromlar yaşandı. 1903 yılı 6-7 Nisan tarihlerinde Yahudi karşıtı P. Kruşevan'ın sahibi olduğu Bessarabets adlı yerel gazetedeki Yahudi karşıtı kışkırtmanın bir sonucu yaşanan pogromlarda 45 kişi öldürüldü, evler ve dükkanlar yağmalandı. Olayların devamı 1 Eylül 1903'te Homel kasabasında yaşandı. En ciddi pogromlar ise Ekim 1905'teki devrim girişimi sırasında meydana geldi.⁸³ 1881'de başlayan pogromların yol açtığı iç karışıklık, Yahudileri kitlesel bir göç beklentisiyle vaat edilmiş topraklara dönmek isteğini tetikledi ve kısa süreli de olsa Rusya'daki Yahudi kamusal yaşamının her yönüyle etkilemeye başladı.

Rusya'da pogroma maruz kalan Yahudiler dışında önemli statüde olan Yahudiler de vardı. St. Petersburg'daki Yahudi mali ve endüstriyel seçkinlerinin faaliyetleri, Rus Yahudilerinin modernleşmesine ve kültürleşmesine çok katkıda bulundu. Rusya'nın ilk özel bankalarından biri olan ve 1859'da Saint Petersburg'da kurulan I. E. Gintzburg Bank'ın sahibi Gintzburg (veya Gunzburg) ailesiydi. Bu bankanın Avrupa'nın önde gelen Yahudi finans kurumlarıyla bağlantıları vardı. Bankanın esas faaliyetlerinden biri, Rusya'nın demiryolu inşaatını finanse etmek ve sigorta şirketleri ve yerel anonim bankalar oluşturmaktı. Gintzburg'lar, Emmanuil Levin, Yehudah Leib Gordon, Avraam Zak, Samuil Poliakov ve Genrikh Sliozberg dahil olmak üzere bir grup çalışan, iş ortağı, avukat ve yazarı çevrelerine topladılar. “*Gintzburg Çevresi*” olarak nitelendirilen bu grup imparatorluk içindeki Yahudilerin haklarını genişletmeye veya savunmaya çalışdılar, aynı zamanda Rusya İmparatorluğu'ndan Yahudi göçünü hızlandırmaya çalışan Yahudi Kolonizasyon Derneği'ni (JCA) desteklediler. 1883'ten 1888'e kadar bir araya gelen Rus İmparatorluğu'ndaki Yahudilere İlişkin Mevcut Mevzuatın Gözden Geçirilmesi Yüksek Komisyonu'na (Pahlen Komisyonu) muhtıralar sunmakta aktif olarak yer aldılar.⁸⁴ 1850-1900'lerdeki mali, ekonomik, politik ve hayırsever faaliyetleriyle ilgili materyaller de dahil olmak üzere fonlarda bu aile hakkında geniş bir şekilde bilgi sunulmaktadır. Gintzburg ailesinin ve çevresinin desteği olmadan, birçok Yahudi hayırsever, kültürel, eğitimsel ve bilimsel kuruluşun çalışmaları imkansız olurdu ve bu olmadan, reform sonrası Rusya'daki Yahudi toplumunun siyasi ve kültürel manzarasını hayal etmek zor olurdu.⁸⁵

⁸² Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 37.

⁸³ Pinkus, *The Jews of the Soviet Union*, 29.

⁸⁴ John Klier, “Gintzburg Family”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, (Erişim 28 Şubat, 2023).

⁸⁵ Иванов, И.Д. *Документы По Истории И Культуре Евреев В Архивах*, 34.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYONİZM

Yahudi düşünce ve yaşamının merkezi haline gelen Kutsal Topraklara dönüş özlemini sembolize eden Siyonizm, eski bir kavram olduğu kadar da yeni bir harekettir. Davud Max Nordau'nun ifade ettiği gibi “*Siyonizm, Yahudi halkının Siyon’a olan özlemini ifade ettiği ölçüde, çok eski bir nesne için yeni bir kelimedir*”.⁸⁶

Yahudilerin Siyon’a olan bağlılığı yüzyıllar öncesine dayanıyor. Bu hareketin kökleri yaklaşık 4.000 yıl öncesine, İncil’deki İbrahim’in Vaat Edilen Topraklara yerleşmek için Keldanilerin Ur’undaki evini terk ettiği güne kadar uzanır.⁸⁷ Kudüs ile eş anlamlı olarak kullanılan “*Siyon*” kelimesi Filistin’deki birinci Musevi tapınağının Babilliler tarafından yıkılmasından sonra yurtlarından kovulmuş Yahudilerin Filistin’e dönme özlemini ifade etmektedir.⁸⁸ Yahudi kültüründe Siyon’a dönüş fikri daima merkezde olmuştur. Avrupa’da Yahudilerin yaşam koşullarının kötüleştiği zamanlarda Siyon özleminin artması tesadüf değildir. Lakin Yahudilerin büyük çoğunluğu fiziksel toprak olarak bir merkezden çok manevi bir Siyon’a bağlılıkları vardır. Bunun sebeplerinden biri anavatana ulaşımın zorlu koşullarıydı. Onun için fiziksel bir merkez olarak Siyon’a dönüş, bir grup Yahudi için geçerli olmuştur.

Rabkin, *Siyonizm zoraki modernleşmeyi hedefleyen cesur bir girişimdi* diyordu. Ona göre, Siyonizmin dört esas temel hedefi bulunmaktadır⁸⁹:

1. Tevrat’ı merkez alan ulus-ötesi Yahudi kimliğini, ulusal bir kimliğe dönüştürmek;
2. Temeli Kitab-ı Mukaddes İbranicesi ile rabinik İbranicesi olan Yeni bir ulusal anadil geliştirmek;
3. Yahudileri yaşadıkları yerlerden Filistin’e göndermek;
4. Gerektiğinde güç kullanarak “eski yeni toprak” üzerinde siyasi ve ekonomik hakimiyet kurmak.

Siyonizmin en önemli kurumu Herzl tarafından 1897’de I. Siyonist Kongresi’nde kurulan

⁸⁶ Nordau- Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*, 12.

⁸⁷ Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, *The A to Z of Zionism*. (UK: The Scarecrow Press, Inc.2009), XXVII.

⁸⁸ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 38

⁸⁹ Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 27,28.

ve şunda da faaliyet gösteren, Dünya Siyonist Örgütü (World Zionist Organization-WZO) olmuştur.⁹⁰ İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinde *“1897 yılı, bu özlem ve çabaların Yahudi Devleti'nin kurulmasına yönelik siyasi kurumlar oluşturmaya odaklandığı bir dönüm noktasıdır”* şeklinde ifade edilmektedir. Aynı zamanda kabul edilmiş Basel Programının, *“Siyonizm, Yahudi halkı için Filistin'de alenen ve yasal olarak güvence altına alınmış bir yuva kurmayı amaçlamaktadır”* şeklindeki ifadede Filistin coğrafi terim olarak aşağıdaki şekilde açıklanmıştır: *“Filistin”o zamanlar tamamen coğrafi bir terim olarak kullanılıyordu; orada yaşayan Yahudiler de dahil olmak üzere tüm sakinler Filistinli olarak adlandırılıyordu. Bölge aslında Osmanlı yönetimi altındaydı.*⁹¹

Siyonizmin ortaya çıkışı ile uzun yıllar Müslüman ülkelerinde yaşayan ve Avrupa Yahudilerden farklı olarak yaşadıkları toplumlar içerisinde uyumlu ilişkileri olan Yahudilerin bu durumunda dengeler bozuldu. Bütün Yahudilere genel olarak Siyonistlerle işbirliği şüphesiyle yaklaşıldı.

2.1. Siyonizm'in Türleri

2.1.1. Sosyal Siyonizm

Siyonizm bir hareket olarak yalnızca manevi değil, maddi hedefleri de savunmuştur. Siyonist hareket birden fazla felsefe ve kanaatten oluşuyordu. Zaman içinde Siyonizm bir çok biçimde ortaya çıktı. Dini Siyonizm, Kültürel Siyonizm, Sosyalist Siyonizm, Pratik Siyonizm, Politik Siyonizm, Bölgesel Siyonizm gibi türlere bölündü. Bunlar arasında farklı bakış açıları olsa da genel amaç aynıydı.

Modernleşmeye eşlik eden sekülerleşmenin bir tezahürü olan Sosyalist Siyonizm bunların en eskilerinden biri ve en büyük hareket idi. Sosyalizm evrenselci, Siyonizm ise özelciydi.⁹²

Siyonizmi, sosyalizmle birleştiren ve bu yolla Yahudilerin ulusal kurtuluşunu sağlamaya çalışan Nachman Syrkin (1868–1924), bu düşüncesini III. Siyonist Kongrede (1899) ileri sürmüştür. İşçi Siyonizminin entelektüel kurucularından olan Nachman Syrkin ve Ber Borochoy 1906'dan Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar hızla büyüyen ilk İşçi Siyonist partisi olan Poalei Tziyyon'un kuruluşuna da ilham verdiler.⁹³

Bir Sosyal Siyonist, yalnızca bir Yahudi devletinin kurulmasıyla yetinmeyen, aynı zamanda

⁹⁰ World Zionist Organization (WZO), “The First Zionist Congress” (Erişim 15 Ocak, 2023).

⁹¹ İsrail Ministry of Foreign Affairs, “1897: The First Zionist Congress takes place in Basel, Switzerland” (Erişim 21 Ocak 2023).

⁹² Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, xxx1.

⁹³ Helen Chapin Metz, *Israel: A Country Study*. (Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress : For sale by the Supt. of Docs., U.S.G.P.O.,1990), 28.

Kutsal Topraklarda ekonomik yanlışlardan, sosyal adaletsizliklerden ve sanayiciliğin açgözlülüğünden arınmış örnek bir devlet inşa etmeye kararlı olan kişiydi.⁹⁴

2.1.2. Dini Siyonizm

Mesihçilik ile Siyonizm arasında aslında önemli bir bağ vardır. Nordau, bu iki kavram arasında ayırım yapmanın zor olacağını belirtiyordu.⁹⁵ 18. yüzyılın ortalarına kadar tüm Yahudiler Mesih'in gelişi ve tarihi eve yani Siyon'a dönüş için dualar ederlerdi. Onlara göre büyük acılar ancak Kutsal topraklara tekrar dönüldüğünde sonra ererdi. Lakin Aydınlanma çağında durum biraz değişti. Bazı eğitilmiş sınıftan olan Yahudiler din öğretilerine analitik bir yaklaşım sergilediler, bazıları da Hristiyanlığa geçtiler. Reform Yahudisi için Siyon kelimesi somut anlamdan daha çok manevi bir anlam taşıyordu.⁹⁶

Siyasi Siyonizm dini siyonizmden farklı olarak tüm mistisizmi reddediyor, kendini Mesihçilikle özleştirmiyor ve Filistin'e geri dönüşün bir mucize ile gerçekleşmesini beklemiyordu, bunun için kendi çabalarıyla hazırlık yapılmasını istiyordu.⁹⁷

Mesihçilik ile Siyonizm arasında modern anlamda bağ kurmada din adamları önemli bir yere sahipti. Yahudi olmanın ulusal bir unsur olduğunu öne süren ilk kişiler hahamlardı. Özellikle Zvi Hirsch Kalischer ve Yehuda Chai Alkalai bu işin önderleri idiler.

Dini Siyonist ve döneminin önemli Ortodoks hahamlarından biri olan Kalischer Batı Polonya'nın Leszno şehrinde doğmuş ve sonradan Almanya'ya taşınmıştı. Modernistlerle de iyi ilişkiler kuran Kalischer Mesih'in doğal süreçlerle geleceğine inanıyordu. Aynı zamanda 1862'de Kalischer, Dini Siyonizm literatüründe ufuk açıcı bir çalışma olan "Derishat Zion"u ("Zion'un Çağrısı") yayınladı.⁹⁸ O, sürgündeki Yahudi kitlelerin geri dönüşü için Kutsal Toprakları geliştirmek amacıyla, Mısırlı hükümdar Mehmet Ali Paşa'nın Yahudi topraklarının satın alınmasına izin vermesi için başarısızlıkla sonuçlanan bir girişimde bulundu.⁹⁹ Yerleşimin ekonomik temeli için bir tarım kooperatifinin ve Eretz İsrail'de tarım okulunun kurulmasını ileri sürdü. Bu fikir Moses Hess tarafından desteklendi ve sonunda hayata geçirildi. 1870 yılında Alliance Israelite Universelle'nin tarım okulu *Mikveh Israel*'in (İsrail'in Umudu) kurulması, 1900'lerin başında ise Dünya Siyonist

⁹⁴ Bernard Abraham Rosenblatt, *Social Zionism: Selected Essays*, (New York: Public Publishing Company, 1919),13.

⁹⁵ Nordau-Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*,11.

⁹⁶ Nordau-Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*,13.

⁹⁷ Nordau- Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*,17.

⁹⁸ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*. 120.

⁹⁹ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 42

Örgütü'nün Filistin Ofisi'nin tarımsal kalkınmaya vurgu yapmasıyla bu planlar gerçekleşti.¹⁰⁰

Modern dini Siyonizmin ve İbraniceye dönüşün ilk savunucularından biri de Yehuda Alkalai olmuştur. Bosna Hersek'in Saraybosna kentinde doğmuş olan Alkalai, Midraş ve Kabala öğrencisiydi. Alkalai 1839 yılında İbranice dilbilgisi üzerine yazdığı Darkhei Noam'ı ("Keyifli Yollar") kitabını yayınladı. 1843 yılında yayınlanan Minhag Yehuda ("Yahuda'nın Sunuşu") adlı kitabında Alkalai Sir Moses Montefiore'ye cömertçe övgüler yazarak, kurtuluşun birdenbire değil aşamalı olarak geleceğini vurguladı.¹⁰¹

Kutsal Topraklarda Yahudi kolonilerinin kurulmasını, kefare (kurtuluş) için gerekli başlangıç olarak öneren Alkalai, 1834 yılında Shema Yisrael ("Duy, ey İsrail") adlı bir kitapçıkta Yahudi kurtuluşu için ciddi bir çaba başlatma fikrini ortaya koymuştu.¹⁰²

Alkalai, Kutsal Toprakları Türklerden satın almanın mümkün olacağını düşünüyordu. Onun arazi satın almak için ulusal bir fonun yaratılması fikri sonradan Herzl'de ortaya çıkarak Siyonist hareketle gerçekleşti.¹⁰³

Erken dini Siyonistlerden olan Samuel Mohilever, Eretz İsrail'e yerleşimi savunan Bnai Zion kulübünü kurmuştur. Hovevei Zion'un ilk üyelerinden ve Dini Siyonizmin öncülerinden olan Mohilever topluluk meselelerinde aktifti ve dini gelenekçiler ile modernistler arasında büyüyen uçurumu kapatmaya çalıştı.¹⁰⁴

2.1.3. Kültürel Siyonizm

Kültürel Siyonizmin kökleri Moses Hess ve Peretz Smolenskin gibi Herzl öncesi Siyonistlerin düşüncelerinde bulunuyordu. Rus Yahudi yazarı Ahad Ha'am (Asher Zvi Ginzberg) (1856–1927) Kültürel Siyonizmin kurucusudur.¹⁰⁵ Yahudi kültürüne, tarihine ve diline önem veren Kültürel Siyonizmin amacı ise ulus-devletten daha ziyade dünya çapındaki Yahudiler için Yahudi ulusal bilincini canlandırmaya hizmet edecek bir Yahudi ulusal kültürel merkez oluşturmaktır. Ha'am, Hovevei Zion'un kurucusu ve lideri Leon Pinsker'den çok etkilenmişti. Ha'am, Theodor Herzl'in Batı Avrupa'daki Yahudileri örgütlemeye başlamasından çok önce Siyonizm hakkında yazmaya başlamıştı. Bir süre Ha-

¹⁰⁰ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 120.

¹⁰¹ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 11.

¹⁰² Arthur Hertzberg, *The Zionist Idea*, (New York: Meridian books, inc.1960), 103.

¹⁰³ Hertzberg, *The Zionist Idea*, 104.

¹⁰⁴ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 141.

¹⁰⁵ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 60.

am, Leon Pinsker'den sonra Siyonist harekete liderlik edecek doğal halef olarak görüldü.¹⁰⁶ Bu hareket birçok Yahudiyi Filistin'e yerleşmeye teşvik etti ve 1882'de ilk Yahudi göçü olan Aliyah'ı başarıyla planladı.

2.1.4. Bölgesel Siyonizm

Bölgeselcilik, Filistin veya başka yerlerde kendi kendini yöneten bir Yahudi kolektifinin yaratılmasını savunuyordu. Siyonistlerin dikkati her zaman Filistin üzerinde yoğunlaşmıştır. Zion'un Yahudi vatandaşlığının yeniden tesis edilmesi için mümkün olan tek merkez olmadığını savunan İsrail Zangwill, yedinci Siyonist Kongre'de (1905) Yahudi Bölgesel Örgütü'nü (Jewish Territorial Organization-JTO) kurdu.¹⁰⁷ JTO Fırat ve Dicle arasındaki bölgede Yahudi yerleşimini teşvik etmek için girişimlerde bulunuldu. Örgüt, Asya, Afrika, Avustralya gibi yerlerde Yahudi yerleşimi için uygun topraklar bulmaya çalıştı. Zangwill Mezopotamya'da bir Yahudi kolonizasyonunun kurulmasını öneriyordu. Zangwill'in ayrıca Mezopotamya projesi Siyonizm ve Siyonizm karşıtlığının güçlerini birleştirmek için ideal bir fırsat sunuyordu. Mezopotamya'nın Yahudi kurumları ile Osmanlı Hükümeti arasında müzakere konusu olması umutlarını güçlendirmişti. Anti-Siyonist Jewish Colonization Association da (Yahudi Kolonizasyon Derneği) Mezopotamya'ya ilgi gösteriyordu.¹⁰⁸ JTO, Kanada veya Avustralya'nın Yahudi yerleşim yerleri olma olasılığını inceledi ve Sirenayka (Libya), Mezopotamya (Irak) ve Portekiz Angola'sına keşif heyetleri gönderdi, ancak her durumda aşılabilir siyasi veya ekonomik engeller ortaya çıktı. Balfour Deklarasyonunun ardından Filistin mandasının Büyük Britanya'ya verilmesinden sonra Zangwill ve birçok aktivist Siyonist saflara dönmeye ikna edildi ve JTO 1925'te resmen dağıtıldı.¹⁰⁹

2.1.5. Pratik ve Politik Siyonizm

Pratik Siyonizmin amacı Bölgesel Siyonizmden farklı olarak Filistin'e göç organizasyonunu sağlamaktı. "Pratik Siyonistler" Filistin'de herhangi bir siyasi garanti beklemeden çalışmaya başlamanın gerekliliğini savunanlar, onlara öncelik verilmesi gerektiğini sürekli vurgulayanlar ise "Politik Siyonistler"di. Burada "politikler" ile "pratikler" arasında, birkaç

¹⁰⁶ Jacob H Stutzman, *Always In The Name Of Zion: A Rhetorical History Of Ahad Ha-Am And Cultural Zionism*, (Lawrence, Kansas: University of Kansas, Doctoral Thesis, 2012), 2.

¹⁰⁷ Stuart A. Cohen, "Israel Zangwill's Project for Jewish Colonization in Mesopotamia: Its Context and Character", *Middle Eastern Studies*, 16 (3 Ekim 1980), 200.

¹⁰⁸ Cohen, "Israel Zangwill's Project", 202.

¹⁰⁹ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 119.

yıl sonra ikincisinin zaferiyle sonuçlanan uzun süreli bir mücadele vardı.¹¹⁰

Herzl'in ölümünden sonra Yedinci Siyonist Kongre'de (1905) Uganda Projesi'ne karşı çıkıldıktan sonra bu hareketin taraftarları Filistin'de yerleşim yerleri inşa etmek için çalışmaların arttırılmasına çağrıda bulundular.¹¹¹

2.2. Modern Siyonizmin Yaranma Süreci

Modern dünyada “Siyonizm” kelimesini ilk kullanan erken dönem Yahudi milliyetçiliğinin önemli bir figürü Nathan Birnbaum olmuştur.¹¹² Birnbaum, 1890 ve 1892 yıllarında sırasıyla “Siyonist”, “Siyonizm” ve “Siyasi Siyonizm” terimlerini kullanmaya başladı. O, 1884-1894 yıllarında çıkan *Selbst-Emancipation* veya *Auto-Emancipation* (“Kendini Özgürleştirme”) adlı dergisinde Leon Pinsker'le fikirlerini birleştirerek, “*Yahudi rönesansı ve Filistin'in yeniden yerleşimi fikrini*” destekleyen makaleler yayınladı.¹¹³

Siyonist aktivistlerden biri de Leon Pinsker idi. O, Yahudi kültürünün Rusça sunulması konusunda uzmanlaşmış *Aydınlanmayı Yayma Derneği*'nin (Hevrat Mefitzei Haskala) yerel şubesinde yer almış, 1871'de Odessa'daki pogromun Aydınlanma'ya olan inancını sarsmasının ardından kültürel çalışmalarını bırakmıştı.¹¹⁴ Pinsker'in *Auto-Emancipation* adlı eserinde Yahudi sorununun eskilere dayandığı, sorunun özünün Yahudilerin aralarında ikamet ettiği ulusların ortasında çözülmüş sayılabilecek heterojen bir unsur oluşturmalarına dayandığını ifade etmiştir.¹¹⁵ Eserinde Yahudilerin, bir milletin ayırt edici özelliği olan ortak bir dil, ortak gelenekler ve ortak bir toprak gibi ulusal yaşam niteliklerin çoğundan yoksul olduğunu yazıyordu.¹¹⁶

Pinsker'in düşüncelerini benimseyen Yahudi toplulukları “Siyon Aşıkları” (Hovevei Zion) adlı dernek kurmuşlardı. Derneğin 1882-1883 yıllarında 12, 1889-1890 yıllarında ise 138 cemiyeti vardı.¹¹⁷

Yahudi tarihinde önemli yere sahip siyonistlerden biri olan Theodor Herzl'e göre Yahudi sorunu antisemitizm neticesinde ortaya çıkmıştır. Herzl 1896 yılında “Der Judenstaat” (Yahudi Devleti) adlı kitabını yayınladı. Nordau'ya göre, “Yahudi Devleti” kitabı siyasi

¹¹⁰ Israel Cohen, *A Short History Of Zionism*, (London: Frederick Muller Ltd, 1951), 57.

¹¹¹ Ömer Tellioğlu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018), 26.

¹¹² Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 39.

¹¹³ Joshua Shanes, “Nathan Birnbaum”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, (Erişim 12 Temmuz 2022).

¹¹⁴ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 158.

¹¹⁵ Leo Pinsker, *Auto-Emancipation*, Trans:D.S. Blondheim, (New York: Zionist Publications, 1906), 1.

¹¹⁶ Pinsker, *Auto-Emancipation*, 2.

¹¹⁷ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 47.

Siyonizmin program değil, gerçek başlangıç noktası haline geldi.¹¹⁸ Ömer Tellioglu'na göre, Modern Siyonizm hareketini Theodor Herzl'in 1897 tarihinde Dünya Siyonist Örgütü'nü kurmasıyla başlatmak doğru değildir. Bu akım, Theodor Herzl'den yaklaşık yarım asır önce başlamıştır. Haham Yehuda Solomon Alkalai'nin cemaatine mensup büyük babası Simon Loeb Herzl'de Siyonizmin liderlerinden olmuştur.¹¹⁹

Nahum Sokolow Siyonizm Tarihi (Zionism of History, 1600-1918) kitabının girişinde modern Siyonizmin, Yahudi tarihinin mantıksal sonucu olduğunu yazıyordu. Ona göre, Siyonizm sadece eski çağlardan kalma bir şey olsaydı, yok olurdu. O, "Siyonizmin kökleri geçmiştir ama yeşermesi günümüzde, meyvesi ise gelecektedir." diyordu.¹²⁰

Siyonizm ilkelerinin yaratılmasında önemli yer tutan Siyonist Kongre, dünyanın dört bir yanındaki Siyonist örgütlerin temsilcilerinin periyodik olarak bir araya gelmesiyle oluşan dünya Siyonist hareketinin en üst düzey politika oluşturma kurumuydu. Bu kongrenin ilk toplantısı 29 Ağustos 1897 yılında Theodor Herzl tarafından organize edilerek Basel şehrinde gerçekleştirilmiştir. Toplantı yeri önce Münih olarak seçilse de, *Reform* ve *Ortodoks* gibi önde gelen Alman Yahudi hahamlarından oluşan bir grup bu toplantının Alman Yahudilerinin sadakatiyle ilgili sorunları gündeme getireceği düşüncesiyle 1897'de kongreyi kınayan basın açıklaması yayınladılar.¹²¹

Bu kongrede Herzl'in başkan seçildiği Dünya Siyonist Örgütü (World Zionist Organization (WZO)), kuruldu ve Filistin'e Yahudi yerleşimi, uluslararası Yahudi birliği ve Yahudi kimliğini güçlendirme çabaları çağrısında bulunuldu.¹²²

Siyonizme ilgisi olan ve Filistin'de Yahudi kolonilerinin kurulmasına büyük ölçüde destek olan önemli Yahudilerden biri de Baron de Rothschild idi. Chaim Weizmann *Trial and Error* (Deneme ve Yanılma) adlı kitabında, Baron'u, Politik Siyonizmi küçümseyen zengin bir otokrat olarak düşündüklerini ve yanıldıklarını, bunun sebebini de Baron'un kafasından geçenleri açıklamayan biri olduğundan ileri geldiğini ve "Siyonizme olan ilgisi bizim ilimiz kadar politikti" yazıyor.¹²³

2.3.Siyonizmin Filistin'de Yahudi Devleti Kurma Düşüncesi

Milliyet ilkesinin tüm toplumlarda özbilinci uyandırması Avrupa'da yaşayan eğitimli

¹¹⁸ Nordau-Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*, 25.

¹¹⁹ Tellioglu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm*, 20.

¹²⁰ Nahum Sokolow, *History of Zionism 1600-1918*, (London: Longmans, Green and Company, 1919), 1/XIII.

¹²¹ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 162.

¹²² Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 220.

¹²³ Shcama, *İki Rothscild, İsrail Devletinin Kuruluşu*, 18.

Yahudileri de etkilemişti. Büyük çoğunluğu Siyonizm üyesi olan grup “Yahudi sorunu” nu yalnızca Yahudi grubunun sorunu olarak değil, ulusal bir sorun olarak görüyordu. Yahudilerin yaşadıkları ülkelerde aynı koşullar devam ettiği sürece bu sorun da tekrar edecektir.

Yahudilerin Avrupa’da maruz kaldıkları bu durum, bir süreç dahilinde onların yüzünü Filistin’e çevirmesine sebep oldu. Hatta Filistin sığınacakları bir topraktan öte binlerce yıldır hasret duydukları anavatan olarak algılanır duruma geldi. Öyle ki, Leon Simon “Siyonizm ve Yahudi Sorunu” adlı eserinde Filistin’le ilgili düşüncelerinde bunu açıkça görmek mümkündür:

Yahudinin uzun tarihi boyunca ayak bastığı tüm ülkeler arasında yalnızca Filistin, onun ulusal geleneğinde kalıcı bir yere sahiptir. Yahudilerin bir ulus olarak yaşadıkları ve dehalarının en yüksek meyvelerini verdikleri yer Filistin’dir. Filistin ulusal bilinçte hayati bir unsur olmuştur. Yahudi halkının tüm yüzyıllar boyunca sürgünde kalması ve onun anısı ve ona duyulan umut, Yahudiliğin ve Yahudilerin korunmasını sağlayan en önemli güçlerden biri olmuştur. O halde Siyonizmin görevi Filistin’de Yahudi halkı için bir yuva yaratmaktır.¹²⁴

Simon’a göre Doğu ve Batı birlikte ele alındığında ve fırsat verildiğinde, Filistin topraklarında yeni bir Yahudi yaşamının temellerinin atılmasına yardımcı olmaya istekli yeterince fazla sayıda Yahudi vardır. Siyonizmin görevini de bu fırsatı yaratmakta görüyordu. Yahudilerin vatan olarak yaşayacakları topraklara gelince ise yalnızca Filistin, onun ulusal geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Siyonizmin görevi de Filistin’de Yahudi halkı için bir yuva oluşturmaktır.¹²⁵

Önemli siyonistlerden biri olan Leon Pinsker, ilk başlarda II.Alexander’in liberal yönetimi ile Musevilerin medeni hak ve özgürlüklerine kavuşabileceklerine inanmış ve “*Museviler Arasında Rus Kültürünü Yayma Derneği*” ne üye olmuştur. Lakin Rusya’da 1881 yılında başlayan Yahudi soykırımından sonra Pinsker’in düşünceleri değişti.¹²⁶ O, Yahudilerin başka hiçbir topluma asimile edilemeyecek benzersiz bir etnik varlık olduklarını, antisemitizm ve Yahudi sorununun tek çözümünün, onların da kendi ülkelerine sahip olmaları ve diğerleri gibi bir millet olmaları gerektiğini ileri sürdü.¹²⁷ Bu düşünceleri şu cümlelerle izah eder:

Ulusal öz saygı! Nereden alabiliriz? Bir ulus oluşturamamamız gerçekten ırkımızın en

¹²⁴ Simon, *Zionism and the Jewish Problem*, 9.

¹²⁵ Simon, *Zionism and the Jewish Problem*, 9.

¹²⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 45.

¹²⁷ Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 158.

büyük talihsizliğidir; biz sadece Yahudiyiz. Bizler, bizi koruyacak ve bir araya toplayacak bir çoban olmadan, dünyanın dört bir yanına dağılmış bir sürüyüz.¹²⁸

Pinsker, Yahudi sorununun çözümü konusunda Filistin’de kolonizasyonun gerekli olduğunu savunuyordu. 6 Kasım 1884 yılında Sileyza’nın Katoviçe kentinde toplanan bir kongrede, *“Filistin’de bir Yahudi devleti kurma düşüncesi çok uzak bir ihtimaldir. Bu benim neslimin üstesinden gelebileceği bir görev değildir”* diyerek, bunun için bir örgüt kurulmasını önermişti.¹²⁹

Simon Shcama’ya göre ise, 1882 yılında Filistin’deki küçük yerleşimleri kurtarma ve güçlendirme yolundaki çabaları başladığında, kitlesel bir “geri dönüş” kavramı, içerisinde Pinsker’in de olduğu birkaç Odesalı öğrenciyle entelektüelin fikriydi. Aynı zamanda Pinsker, Auto-emancipation eserinde “Yahudilerin yeni yerleşim yeri olarak asla Filistin’in adını ağzına almamaya her zaman büyük özen göstermiştir” şeklinde ifade etmiştir.¹³⁰

Pinsker’in fikirlerinden etkilenen Rusya’da ve Avrupa şehirlerinde de Yahudi gençler ulusal Yahudi toplulukları kurmak için çaba göstermeye başladılar. Hatta bazıları eğitimlerini bırakarak Filistin’e göç ettiler. Rusya ve Almanya Yahudileri ise Filistin’de yerleşimi desteklemek için topluluklar kurmaya başladılar. Nordau’ya göre, bu toplumlar Siyonist gibi hareket ettiklerinin bilincinde değiller ve daha çok dindarlık, tarihsel duygusallık ve içgüdüsel bir dürtü ile hareket etmişlerdi.¹³¹

Herzl’e göre ise Yahudi vatanı iddiasının uluslararası siyasi alanda tanınması sağlanmalıdır. O, Yahudi sorununun doğası gereği politik olduğunu düşünüyordu ve Siyonizmin amacının, Yahudi halkı için Filistin’de yasal olarak güvence altına alınmış bir vatan kurmak düşüncesi Siyonist Örgütün Basel programına dahil edildi.¹³²

Siyonist lider Nahum Sokolow Siyonizm’in Filistin’e dönüşü ifade eden bir Yahudi programı olduğunu söylemekte ve hedefi Yahudi milleti için Filistin’de bir Yahudi devleti kurmaktır.¹³³

Siyonizm amacına ulaştığında, Yahudi halkının evi olacaktır. Bu sadece dünyadaki tüm Yahudileri barındıracağı için değil, esas olarak Yahudi olan her şeyin kaynağı olacak merkez haline geleceği için böyle olacaktı. Filistin’e ulusal dönüş fikri de Theodor Herzl tarafından kurulan modern Siyonist hareketten çok daha eskidir.¹³⁴

¹²⁸ Pinsker, *Auto-Emancipation*, 6.

¹²⁹ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 46,48.

¹³⁰ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 22.

¹³¹ Nordau-Gottheil, *Zionism and Anti-Semitism*, 24.

¹³² Medoff-Waxman, *The A to Z of Zionism*, 161.

¹³³ Tellioglu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm*, 22.

¹³⁴ Simon, *Zionism and the Jewish Problem*, 9,10.

Siyonistlerin elindeki fırsatı değerlendirmemesi halinde tarihin, Siyonistleri mahkum edeceğini iddia eden Nahum Sokolow; amacı Yahudi halkına Filistin'de kamu hukukuyla güvence altına alınan bir yuva kurmak olan Siyonizmin Basel kongresinde bu amaca ulaşmak için düşündüğü yöntemleri şöyle sıralar:

1. “Filistin’in Yahudi tarım ve sanayi işçileri tarafından sömürgeleştirilmesinin uygun bir şekilde teşvik edilmesi;
2. Tüm Yahudiliğin yerel ve uluslararası uygun kurumlar aracılığıyla, her ülkenin kanunlarına uygun olarak örgütlenmesi ve bir araya getirilmesi;
3. Yahudi ulusal duygu ve bilincinin güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi;
4. Gerektiğinde Siyonizmin amacına ulaşmak için hükümetin onayını almaya yönelik hazırlık adımları.”¹³⁵

Bazı Siyonistler Filistin’de devlet kurmanın zorluğunu dile getirmişlerdir. Max Nordau, Filistin’de Arapların yaşadığını ilk öğrendiği zaman Herzl’e giderek, “Bunu bilmiyordum, öyleyse adil davranmıyoruz” demiştir.¹³⁶

1856 doğumlu Rus Yahudisi olan ve “Russo-Jewish Academic Society” topluluğunun üyelerinden biri olan Ahad Ha’am (halktan biri) lakaplı Asher Ginsberg, Avrupalı Yahudi kitlelerinin Kutsal Topraklara yerleşmesinin mümkün veya arzu edilir olduğunu düşünmüyordu. Lakin, onun fikrince Filistin dünya Yahudiliği için manevi ve kültürel bir merkezdi. Siyonistlerin yüzyıllardır Filistin’de yaşayan Araplarla insani bir çözüme varmaları gerektiğini belirten ilk düşünürlerden de biri olan Ha’am bu merkezin, dağılma halinde olmasından korktuğu dünya Yahudiliği için bir örnek ve birleştirici bir güç olması gerektiğini savunuyordu.¹³⁷

Yahudilerin Filistin’e ilgisi yalnızca dini veya tarihsel duygudan kaynaklanmıyordu. Bu ilgiyi bir kaç şekilde ele alabiliriz. Hayırseverlik faaliyeti gösteren kurumlar, ulusal tarih bilincine dayanan gruplar ve Herzl başta olmakla Siyonizm himayesinde ulusal siyasi hareketi hedefleyenler.

Polonya Yahudi cemaati liderlerinden olan ve Birinci Siyonist Kongre’nin ideolojik hazırlıklarında Herzl’e yardım etmiş siyonistlerden biri Abraham Ozjasz Thon¹³⁸, Filistin’de *Alliance Israélite*’nin okullar ve benzeri kurumlar aracılığı ile Yahudiler arasında kültürü yaymak gibi hayırseverlik faaliyetleri gösterdiğini ve buraya gelecek göç planları kurmak

¹³⁵ Sokolow, *History of Zionism*, XXIV.

¹³⁶ Tellioglu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm*, 23.

¹³⁷ Richard Amdur, *Chaim Weizmann (World Leaders Past & Present S.)*, (New York: Chelsea House Publishers, 1988), 31, 32.

¹³⁸ Barbara Baj, “Thon Ozjasz”, *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. (Erişim 17 Nisan 2023).

için yer olarak bakmadığını ifade ediyordu.¹³⁹ *Anglo-Jewish Association*, *Alman Hilfsverein* ve *Alliance Israelite Universelle* gibi kurumlar herhangi bir politik tutum benimsemiyorlardı. Moses Montefiore ve Adolphe Cremieux gibi aydınların üstlendiği bu kurumlar yabancı hükümetleri ikna ederek kendi dindaşlarına daha “uygar” standartlar uygulamalarını sağlamaya çalışmakla uğraşıyorlardı.¹⁴⁰

Thon’a göre, Odessa Komitesi ile ilişkili olan Chovevei-Tzion Filistin’e ilgileri ulusal tarih bilincine dayanıyordu ve Filistin onlar için bir umuttur. Bu teşkilattan fikirleri devralan Herzl ise bu umudu kapsamlı bir plana dönüştürdü. Bu Filistine ilginin üçüncü aşamasıydı ve Filistin, ulusal bir siyasi hareket için hedef haline geldi.¹⁴¹

Max Bodenheimer Siyonizm’in amaçlarını dile getirerek şöyle demişti: “Bizim düşlerimizin kanatları vardır, sınır tanımazlar. Yahova’nın Eski Ahit’e vaat ettiği Nil’den Fırat’a kadar tüm bölgeler Yahudi kolonizasyonuna açılmalıdır.”¹⁴²

Osmanlı İmparatorluğunda Filistin’e ilk göç planı, Kanuni Sultan Süleyman döneminin etkili isimlerinden olan Josef Nasi’ye aittir.¹⁴³ Daha sonra Ernest Laharanne (III.Napolyonun özel sekreteri) Yeni Şark Meselesi ve Yahudi Ulusunun İhyası (La Nouvelle Question d’Orient: Reconstruction de la Nationalite juive) adlı kitabıyla Avrupa’nın çıkarları için Filistin’in Osmanlı İmparatorluğundan alınıp Yahudilere verilmesini öneriyordu. İngiltere Kudüs Konsolosu James Finn de, Filistin’in Yahudiler için kolonileştirilmesi ve buradaki Yahudilerin İngiltere tarafından koruma altına alınması konusunda önemli bir rol üstlenmişti.¹⁴⁴

Osmanlı İmparatorluğu toprakları içerisinde yer alan Filistin’de toprak satın almak için Herzl bir kaç defa II. Abdülhamid’e ziyarette bulunmuştur. İlk kez 1896 yılında İstanbul’a gelen Herzl, II.Abdülhamid’in Avrupa’daki hafiyelerinden biri olan ve Viyana’da tanıştığı Polonyalı soylu Kont Filipp de Newlinski’ye Siyonizmden bahsetmiştir. Newlinski de tavsiyesiyle Filistin’i vermeleri karşılığında Osmanlı Devleti’ne birtakım yararlı hizmetlerde bulunarak II.Abdülhamid’i ikna edeceğini düşünüyordu. Ancak II. Abdülhamid bu fikre kesinlikle karşı çıkmıştır.¹⁴⁵ Bu görüşmeden sonra 1902 yılında Herzl gelen telegrafla İstanbul’a çağrılır ve Osmanlı İmparatorluğunun kapılarının Yahudi göçmenlere açmaya

¹³⁹ Israel Cohen, *Zionist Work in Palestine By Various Authorities*, (London: Published on behalf of the by Zionist Central Office T. Fisher Unwin ,1911), 14.

¹⁴⁰ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 59-60.

¹⁴¹ Cohen, *Zionist Work in Palestine*, 14,15.

¹⁴² Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 58.

¹⁴³ Tellioglu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm*, 9.

¹⁴⁴ Tellioglu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm*, 13,14.

¹⁴⁵ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 67.

hazır olduğu söylenir. Lakin bu gelenler Osmanlı uyruğuna geçmeyi daha başlangıçta kabul ve beyan edecekler, bu takdirde onlara Filistin dışında her yerde kolonizasyon izni tanınacaktı.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 70.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JEWISH COLONIZATION ASSOCIATION (JCA)'IN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

Dünyadaki en iyi örgütlenme ve diasporaya sahip topluluklardan birisi Yahudi topluluğudur. Bunun bir takım sebepleri vardır. Roma imparatorluğunun önemli merkezlerine yayılmış Yahudiler, Avrupanın bir çok bölgesinde de bulunuyorlardı. Ortaçağ Avrupa'sında Haçlı seferleri, engizisyonu takip eden yüzyıllar boyunca Yahudiler çeşitli bölgelere yayıldılar. Lakin örgütlenme şeklinde bir araya gelmelerinde “Şam olayı”, “Mortara Olayı”, “Dreyfus Davası” gibi olayların büyük rolü olmuştur.

31 Mayıs 1864'te düzenlenen *Alliance Israélite Universelle* genel kurul tutanaklarına göre, Temmuz 1860'ta Paris'ten olan on yedi İsrailli, içlerinden birinin evinde toplandı, fikir alışverişinde bulundu ve büyük ailenin üyeleri arasında dini inanç topluluğu dışında hiçbir bağın bulunmadığını görünce şaşırdılar. Kurtuluş ve ilerleme fikirlerini ortaklaşa sunmayı ve yaymayı amaçlayan bir ittifak yaratmaya karar verdiler. Amaçları, en mutluları mirastan mahrum kardeşlerine elini uzatsın, en eğitilmiş olanlar ise cehalette olan diğer dindaşlarına kucak açsın, ifade özgürlüğüne sahip olanlar bunu başkaları için kullansınlar.¹⁴⁷ Böylece 1860 yılında Isidor Cahen tarafından önerilen ve Cremieux'nün dindaşlarına yardım amacıyla Paris merkezli “Alliance Israélite Universelle” (AİU) kuruldu.

Fransa merkezli AİU'dan sonra aralarındaki uyuşmazlıklar sebebiyle İngiltere Yahudileri, Mart 1871'de Baron Henry de Worms'un başkanlığında Anglo-Jewish Association'ı (AJA) kurdular. Bu teşkilat AİU'nun yeni bir kolu olarak kabul gördü.¹⁴⁸

XIX. yüzyılda kurulan Yahudi kurumlarının çoğu, politik tutum benimsemekten kaçınıyorlardı. Avusturya'daki *Israelitische Allianz*, *Alliance Israélite Universelle*, *Anglo-Jewish Association*, *Hilfsverein Der Deutschen Juden* gibi teşkilatlar dünyanın dört bir yanındaki Yahudilerin eğitimi için bir çok işler yapmışlardır.

Alliance Israélite Universelle (Evrensel Yahudi Birliği), 1860 tarihli çağrısında, Avrupa

¹⁴⁷“Proces-verbal de L'Assemblée Générale de l'Alliance Israélite Universelle”, *Bulleten de L'Alliance Israélite Universelle*, (Paris: Tenue le 31 mai 1864), 2.

¹⁴⁸ Muhammed Sarı, *Londra Merkezli Ermeni, Osmanlı ve Yahudi Kuruluşları (1871-1913)*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2022), 88,89.

uygarlığından uzakta yaşayan Yahudi cemaatleriyle ilgili olarak bir eğitim ve dönüşüm süreci başlatmanın önemli olduğunu vurgulayarak, amacını zulme karşı savaşıp, Yahudilerin özgürlüklerine kavuşamadıkları ülkelerde bu hukuksal özgürleşmeyi sağlamak olarak belirlemişti.¹⁴⁹ Jewish Colonization Association'nın kurucusu olacak Baron de Hirsch, Aralık 1873'te Alliance'ın Türkiye'deki eğitim programı için 1 milyon frank bağışladı. Ayrıca 1879'dan itibaren Alliance'ın Esnaf Eğitim Programına yıllık 50.000 frank katkıda bulundu. 1882'den sonra, AIU'nun yıllar içinde birkaç yüz bin franka ulaşan önemli yıllık açığını karşılamayı üstlendi ve 1889'da, AUİ'e yıllık 400.000 frank gelir sağlayan bir Fon kurdu. Baron de Hirsch'in 1896'daki ölümüne kadar yalnızca Alliance'a en az 12 milyon frank bağışladığı tahmin ediliyor. 1882'de ise, Rus pogromlarının kurbanı olan mülteciler için Acil Durum Fonuna bir milyon frank daha katkıda bulunmuştu.¹⁵⁰ Onun yapmış olduğu maddi destekler, Yahudi göçmenlerin Filistin'e yerleşme süreçlerini kolaylaştırmıştır. Tabii burada tek bir kişinin katkısından ziyade daha önce teşkilatlanması tamamlanmış olan Yahudi kuruluşlarının da büyük faydası olmuştur. Her ne kadar Yahudiler açısından üzücü bir durum olsa da onların Avrupa'da baskıya maruz kalmaları Filistin'e göç açısından olumlu bir durum da ortaya çıkarmıştır.

Herzl, *Yahudi Devleti* kitabında, antisemitizmin aslında acı da olsa Yahudilerin istedikleri özerkliği ve egemenliği elde etmelerine yardımcı olduğunu ifade ediyordu. Bunun için plan tasarlayan Herzl, bu planın iki kurum vasıtasıyla hayata geçirilebileceğini düşünüyordu: Siyasetin ve bilimin ilgi alanları üzerinde çalışacak *Yahudi Derneği* ve Yahudilerin iş alanlarının tasfiye temsilcisi olarak yeni ülkede ticareti organize edecek *Yahudi Şirketi*.¹⁵¹

Artık 19.yüzyılda göç edecekleri yeni ülkede faaliyet gösteren bu plandakine benzer bir çok Yahudi şirketleri kuruldu. XIX. yüzyılda kurulan Yahudi teşkilatlarından Filistin'de kolonizasyon inşa etmede önemli yer tutan kurum *Jewish Colonization Association* olmuştur. 1891 yılında Baron Maurice de Hirsch tarafından kurulan bu derneğin amacı Yahudiler için zor durumda yaşadıkları ülkelerden farklı topraklarda koloniler kurmak, aynı zamanda tarım, eğitim, turizm alanlarındaki projelere destek vermek olmuştur.¹⁵² Özellikle Filistin faaliyetleri tarihi önem açısından İsrail devletinin kurulması için zemin hazırlamıştır.

¹⁴⁹ Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması "Alliance" Okulları*, (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997), xv.

¹⁵⁰ Norman, *Jewish Colonization Association*, 13, 14.

¹⁵¹ Herzl, *Yahudi Devleti*, 41.

¹⁵² Jewish Charitable Association (ICA), "About" (Erişim 24 Ağustos 2023).

3.1. Jewish Colonization Association (JCA) 'ın Kurulması

Kolonizasyon esas olarak iki aşamalı bir süreçtir. Temelde göçle başlayan bu süreç yeni yerleşimlerin gelişmesiyle tamamlanıyordu. XIX. yüzyılın sonu, XX.yüzyılın başlarında yabancı topraklar üzerinde çıkarları olan Yeni Dünya Düzeni güçlerinin politikası ve çıkarları, sömürgeciliği teşvik eden küresel süreçler, yeni kolonizasyon girişimleri için zemin hazırlamış oldu.¹⁵³

Fransa Sömürge Okulu (*École coloniale*) yöneticisi ve tarihçi Georges Hardy'e göre, kısıtlı anlamda, aynı zamanda en eskisi olan kolonizasyon, kalıcı olarak kurulan Avrupalı yerleşimciler tarafından toprağın işlenmesini ifade ederken, en geniş anlamıyla da modern bir ulusun egemenliği altında olan bir ülkede kaynakların sistemli gelişimini ve yerli yaşamın iyileştirilmesini belirler. Ona göre kolonizasyon, her iki anlamda da beyazlar ve beyaz olmayanlar veya ana ülkeler ile bağımlı ülkeler arasındaki belirli bir ilişkiyi yansıtır.¹⁵⁴ *Colonization* ve *Colonialism* benzer kelimeler olsa da Oxford Sözlüğü'ne göre, anlam bakımından bu iki kelime farklılıklar göstermektedir.

Colonization (Kolonizasyon): “Size ait olmayan bir bölgenin veya ülkenin kontrolünü özellikle güç kullanarak ele geçirmek ve kendi ülkenizden insanları orada yaşamaya göndermek”tir.¹⁵⁵ Yani bir bölgenin yerli halkı arasında yerleşme ve onlar üzerinde kontrol kurma eylemidir. Colonialism (Sömürgecilik): “Güçlü bir ülkenin başka bir ülkeyi veya diğer ülkeleri kontrol etme uygulamasıdır”.¹⁵⁶ Böylece, başka bir ülke üzerinde tam veya kısmi siyasi kontrol elde etme ve ekonomik olarak sömürme politikasıdır.

Filistin’de devlet kurmak isteyen Siyonizm’in, bu bölgede bir tür yerleşimci sömürgecilik faaliyeti gösterdiğini söyleyebiliriz. Vladimir Jabotinsky 4 Kasım 1923’te Rassvyet’te Rusça olarak yayınlan *O Zheleznoi Stene* (Demir Duvar) adlı makalesinde siyonist sömürgeleştirmenin, yerli halkın iradesine aykırı olarak yürütmek olduğunu, onun da ancak yerli halktan bağımsız bir gücün koruması altında, yerli halkın aşamayacağı demir bir duvarın arkasında ilerleyip gelişebileceği anlamına geldiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷

Filistin topraklarında şimdiye kadar gerçekleşen Yahudi kolonizasyonunun gelişmesinde aşağıdaki yöntemler uygulanmıştır:

¹⁵³ Ran Aharonson, *Rothschild and Early Jewish Colonization In Palestine*, (USA: Published by Rowman & Littlefield Publishers,2000), 16.

¹⁵⁴ Aharonson, *Jewish Colonization In Palestine*, 18.

¹⁵⁵ Oxford Learner’s Dictionaries, “Colonization” (Erişim 7 Mart,2024).

¹⁵⁶ Oxford Learner’s Dictionaries, “Colonialism” (Erişim 7 Mart, 2024).

¹⁵⁷ Vladimir Jabotinsky, “The Iron Wall: We and the Arabs,” Transcribed & revised by Lenni Brenner, (First published in Russian under the title “O Zheleznoi Stene” in Rassvyet, November 4, 1923), 6.

1. Hayırsever kolonizasyon yöntemi (Philanthropic Colonization).
2. Bireysel özel kolonizasyon (İndividual Private Colonization)
3. Yerleşim ve plantasyon şirketleri şeklinde örgütlenen özel girişim yani, özel şirket kolonizasyonu. (Private Company Colonization)
4. Kooperatif yerleşim yöntemine sahip işletmeler yani kooperatif kolonizasyon (Co-operative Colonization).
5. İlk Ulusal kolonizasyon.¹⁵⁸

Jewish Colonization Association hayırsever kolonizasyon yöntemine bir örnektir.

JCA kurucusu Baron Maurice de Hirsch 1831’de Bavyera’da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Doğduğu aile üyeleri Bavyera kraliyet sarayının bankacıları ve başarılı işadamları içerisindeydi. Maurice de Hirsch’in büyükbabası Jacob Hirsch’e 1818’de soyluluğun patentı “von” ünvanı verilmişti.¹⁵⁹

Zengin ve köklü bir aileden gelen Baron Maurice de Hirsch tarafından 10 Eylül 1891 yılında 2.000.000 £ sermaye ile Londra merkezli Jewish Colonization Association (JCA) kuruldu. Baron Hirsch bu kurumu bir İngiliz şirketi biçiminde kurdu. İngiliz Şirketler Yasaları minimum formalite gerektiriyor ve şirketin eylemlerine minimum kısıtlamalar getiriyordu. Bu da Baron’a istediğini rahatlıkla yapma özgürlüğü veriyordu.¹⁶⁰

Baron de Hirsch’in de hissesi olan bu kurumda Londra’dan Lord Rothschild, Sir Julian Goldsmid, E. Cassel, FD Mocatta ve Benjamin S. Cohen ve Paris’ten SH Goldschmidt ve Solomon Reinach’nin birer hisse sahibi idiler. Baron de Hirsch, ölümünden önce hisselerini Brüksel Sinagogu ve Berlin ve Frankfurt on the Main’deki Yahudi toplulukları (her biri 3.600 hisse), Anglo-Jewish Association’ı (AJA) ve Alliance Israélite Universelle (her biri 4.595 hisse) gibi kurumlar arasında paylaştırdı.¹⁶¹

1870 ve 1880’lerde İstanbul’u Habsburg İmparatorluğu’na bağlayan demiryolunu inşa ederek bir servet kazandığı için ün salmış Baron de Hirsch¹⁶² ilk başta bu kurumu 1891’de Arjantin’de Yahudi tarım yerleşimlerinin kurulmasını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Baron de Hirsch dünyanın en büyük hayır kurumu olan Yahudi Kolonizasyon Derneği’ni

¹⁵⁸Jacob Oettinger, *Jewish Colonization in Palestine, Methods, Plans and Capital*, (Published:Head Office of the Jewish National Fund, 1919), 9.

¹⁵⁹ Norman, *Jewish Colonization Association*, .9.

¹⁶⁰ Norman, *Jewish Colonization Association*, 22.

¹⁶¹ Richard Gottheil, E. Schwarzfeld. “Jewish Colonization Association (known colloquially as the ICA or IKA)” *The Jewish Encyclopedia*, 7/178. (Erişim 9 Nisan 2022).

¹⁶²Matthias Lehmann, “Baron Hirsch, the Jewish Colonization Association and the Future of the Jews”, *Jewish Studies Quarterly*. 27/1, (2020), 73.

(JCA) kurarak hayırsever olarak uzun bir kariyeri taçlandırmıştı.¹⁶³

JCA, dünya çapında Yahudi göçüne ve tarımsal sömürgeleştirmeye yardımcı oldu ve Avrupa’da ve diğer yerlerdeki mesleki, tarımsal okullara, yerel imalat endüstrilerine, tasarruf ve kredi topluluklarına sponsor oldu.

JCA yönetimine gelince ilk başlarda esas olarak Baron de Hirsch’in yönetiminde olan JCA, devamında zengin ve yüksek mevkilere sahip Batı Avrupa Yahudilerinden oluşan bir Konsey tarafından yönetiliyordu. Esas Sözleşme’yi (Memorandum of Association) imzalayanların çoğunun bizzat veya vekaleten katıldığı şirketin ilk genel kurul toplantısı, 14 Ekim 1891’de Londra’da yapıldı. Derneğin yönetim organı olan Konsey’i atadılar ve başlıca görevlerini belirlediler. Konseyin ilk üyeleri Baron de Hirsch, S. H. Goldschmidt ve Isidore Loeb idi.¹⁶⁴ Baron de Hirsch’in ölümünden sonra S.H. Goldschmidt başkan oldu, Ekim 1896’da başkanlık Narcisse Leven’e geçti. İlk konseyin diğer üyeleri aşağıdaki kişilerden oluşuyordu: Londra’dan Alfred L. Cohen (devrini Leonard Cohen’e bıraktı), Herbert G. Lousada ve Claude G. Montefiore, Paris’ten Hahambaşı Zadoc Kahn, Georges Kohn (devrini Paul Errera aldı) Brüksel), Solomon Reinach, Frankfort-on-the-Main’den Charles Hallgarten, Julius Plotke (ardından Dr. Julius Blau geçti) ve Berlin’den Dr. Edmond Lachmann. Rusya’da ise Baron Horace de Günzburg’un başkanlığında on üyeli bir merkez komitesi var, yönetim kurulu tarafından atanıyor ve Rus hükümeti tarafından onaylanıyordu.¹⁶⁵

Derneğin esas politikası göçmenleri çiftliklere yerleştirmektir. JCA başta Arjantin olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Kıbrıs, Türkiye ve en esas da Filistin’de faaliyet göstermiştir.

3.2. JCA’nın Amacı ve Faaliyetleri

Baron de Hirsch hayırseverlik girişimi hakkında düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Sadece çok daha fazla dilenci yaratan eski sadaka verme sistemine karşı mücadele ediyorum; ve bence hayırseverliğin en büyük sorunu, çalışabilecek durumda olan ve aksi takdirde yoksullaşacak olan insanları toplumun yararlı üyeleri haline getirmektir.¹⁶⁶

Amacı Avrupa’da zorluklara ve pogromlara maruz kalan Yahudilerin göçünü teşvik etmek

¹⁶³ Richard Evans, *The Pursuit of Power: Europe 1815–1914*, (New York: Penguin, 2016), 475.

¹⁶⁴ Norman, *Jewish Colonization Association*, 22.

¹⁶⁵ Gottheil, Schwarzfeld, “Jewish Colonization Association”, 181.

¹⁶⁶ Norman, *Jewish Colonization Association*, 1.

ve yerde kalan Yahudilere yaşamlarını iyileştirmek için destek ve eğitim sağlamak olan JCA, Kuzey ve Güney Amerika’da, satın alınan arazilerdeki tarım kolonilerine Rusya’dan ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden kitlesel göçü teşvik ederek getirilen Yahudileri yerleştirmeyi planlamıştı.

Pogromların yarattığı etki, İmparatorluktaki Yahudileri göç etmeye itti, ancak tüm bu faktörler aynı zamanda Yahudilerin Rusya İmparatorluğu’ndaki aktifleşmesine de katkıda bulundu. JCA, Rusya’daki Yahudilerin durumu hakkında ayrıntılı bir araştırma başlattı. Baron Hirsch’in bu derneği kurmakta amaçlarından biri, Doğu Avrupa Yahudilerinin manevi ve maddi durumlarını yükseltmekti. 1880’ler ve 1890’larda, pogromlara maruz kalan sefil Rus Yahudilerinin durumu, dünya Yahudi cemaatini endişelendiriyordu. Baron de Hirsch çok sayıda Yahudiyi Rusya’dan çıkarmaya ve onları özgür bir ülkede çiftçi olarak yerleştirmek istiyordu. Jewish Colonization Association (JCA)’nin vasıtasıyla binlerce Rus Yahudi ailesini Arjantin’e taşıyarak ve onları çiftliklere yerleştirerek gerçekleştirdi. Daha sonra tarımsal yerleşim çalışmaları Brezilya, Kanada ve ABD’ye ve küçük ölçekte Türkiye ve Kıbrıs’a kadar genişletildi.¹⁶⁷

Bu düşünceyle vakıf kurma fikrini tasarlayan Hirsch, pogromlara maruz kalan Rus Yahudileri için tüzükler hazırladı ve ilk başta olumlu bir tutum sergileyen Rus hükümetine sundu. Ancak kısa süre sonra Baron de Hirsch parayı, ezilen Avrupalı Yahudilerin yararına Avrupa dışındaki hayırsever işlere adamaya karar verdi.¹⁶⁸ Sonradan durum değişti ve 1891’de İstanbul’a gelerek buradan Filistin’e yerleşmek isteyen 900 Rus Yahudisi Türk yetkililer tarafından Filistin’e girmelerine izin verilmeyeceği konusunda bilgilendirildiler. Mülk ve eşyalarını satarak yola çıkan ve geri dönemeyen bu Yahudilere bir müddet yardım ederek katkıda bulunan İstanbul Yahudi cemaati Paris’teki Baron de Hirsch’e telgraf çekerek bu Rus Yahudilerinin çaresiz durumunu anlattılar. Kısa sürede telegrafi yanıtlayan Baron Hirsch onları Fransa’ya nakletti, oradan da Jewish Colonization Association (JCA)’nin bulunduğu Arjantin’e gönderileceklerdi.¹⁶⁹

Dindaşlarının durumundan derinden etkilenmiş olan Baron Hirsch, 1892’de çarlık makamlarına başvurdu ve onlardan, yeni oluşturduğu Jewish Colonization Association’ın himayesi altında, çıkış izinleri verecek ve sınıra ücretsiz ulaşım sağlayacak göç komitelerinin kurulmasına izin vermelerini istedi. Bu maksatla Hirsch İngiliz Parlamentosu üyesi Arnold White’dan Rusya’da Yahudi kolonizasyonu sorununu incelemesini ve fakir

¹⁶⁷ Norman, *Jewish Colonization Association*, 5.

¹⁶⁸ Gottheil, Schwarzfeld, “Jewish Colonization Association”, 178.

¹⁶⁹ Norman, *Jewish Colonization Association*, 7.

Yahudilerin Arjantin'e yerleştirilmesinde derneğin faaliyeti ve iyi organize edilmiş bir plan için Hükümetten etkili destek almasını istedi. İlk önce göç edecek aileleri seçmek, Baron de Hirsch'in havale ettiği parayı harcamak, göçmen partilerinin toplanmasının kontrol, organize edilmek ve denetlemek, hükümet, Baron de Hirsch ve göçmenler arasında iletişim kanalı olarak hareket etmek amacıyla her kasabada saygı duyulan Yahudilerden oluşan göç komitelerinin olması gerekmektedir.¹⁷⁰

Arnold White aracılığıyla JCA'nın Rusya'da faaliyetleri için izin istenildi. Bakanlar Komitesi, JCA'nın Rusya'daki gelecekteki faaliyetlerinin hükümetten herhangi bir parasal harcama gerektirmeyeceğini, Yahudilerin imparatorluktan göçürülmesi için Rusya'daki faaliyetlerini açmasına izin verme konusunda Rusya'dan göç eden Yahudilere belirli avantajlar sağlayarak bunu teşvik etmenin yararlı olduğunu düşündüler. Müzakerelerden sonra Bakanlar Komitesi şu kararı verdi: Yahudi Kolonizasyon Derneği adlı bir İngiliz anonim şirketinin, Yahudilerin imparatorluktan göçürülmesi için Rusya'da bu amaçla geliştirilen kurallara uygun olarak faaliyet göstermesine izin verilmesi; Sınır dışı edilen Yahudilerin listelerinin hazırlanması ve onlara çıkış belgelerinin verilmesi ve bu belgeleri alanların ayrılışlarının izlenmesine ilişkin prosedür konusunda İçişleri Bakanına özel talimatlar verilmesi; İçişleri Bakanı'na, a) Maliye Bakanı ile mutabakata vararak, her bir durumda, Yahudilerin, askerlik hizmetinden kaçmaktan dolayı kendilerine ödenmesi gereken para cezasından muaf tutulması ve ayrıca belirtilen ceza ve para cezalarının alınmasını sağlayan taşınır veya taşınmaz malların bulunmaması halinde, mali yönetim tüzüğüne aykırılık nedeniyle mali para cezaları, ve b) Adalet Bakanı ile anlaşarak haklarında hafif suçlar nedeniyle dava açılan Yahudilere de çıkış belgesi verilmesine izin vermek.¹⁷¹

JCA'nın Rusya'daki faaliyetlerinin kapsamı aşağıdaki şekilde belirlendi:

1. Bireysel olarak veya koloniler halinde çalışan Yahudi çiftçilere yüksek kaliteli tohum, modern aletler ve iyi damızlık stokları satın almak için borç vererek ve gezici eğitimcileri güncel teknikleri öğretmek ve göstermek için kullanarak yardım;
2. Bir dizi tarım okuluna yardım;
3. Küçük Yahudi işadamları, zanaatkarlar ve çiftçiler için tek kredi kaynağı olan, yüzbinlerce üyeli, yüzlerce kredi kassasından oluşan (bir tür tasarruf ve kredi topluluğu) geniş bir ağa dönüşen şeyin finansmanına ve denetimine yardım;

¹⁷⁰ Arnold White, *The Modern Jew*, (London: Publisher W. Heinemann, 1899), 46,47.

¹⁷¹ Анатолий Хаеш, "Еврейская эмиграция по материалам фонда Департамента общих дел МВД в РГИА Петербургский институт иудаики" (Anatoly Khaesh, "St. Petersburg Yahudi Araştırmaları Enstitüsü Rusya Devlet Tarih Arşivi'ndeki İçişleri Bakanlığı Genel İşler Dairesi fonundan alınan materyallere dayanan Yahudi göçü") *Заметки По Еврейской Истории*. (Erişim 16 Ocak 2024).

4. Hem erkekler hem de kızlar için toplamda yaklaşık binlerce öğrencisi olan yaygın bir meslek okulları grubuna ve buna bağlı olarak, zanaatkarlar için becerilerini mükemmelleştirebilecekleri atölyeler için bir dizi akşam sınıfına mali ve diğer yardımlar, ve az sayıda satış acentesi;
5. İlköğretim Derneği aracılığıyla, yaklaşık 10.000 öğrencisi olan yüze yakın ilköğretim okuluna destek;
6. Societe des Logements Hygieniques veya Dubrovna'daki dokuma fabrikası gibi bir dizi farklı girişimin finansmanı;
7. Rusya'dan göçün araçları ve yöntemleri hakkında yüzlerce bilgi bürosunun kurulması.

1904'te başlayan bu operasyon, 1905'te gerektiği gibi etkili oldu; bu yıl, normalde duygusuz ve ölçülü olan JCA raporu, Rus siyasi politikasının temel dayanak noktasının Yahudi nüfusunun yok edilmesi olduğunu belirtti.¹⁷²

8 Mayıs 1892'de çar, JCA'nın faaliyetlerini düzenleyen ve etkin bir şekilde yasallaştıran bir dizi kural onaylandı. Ancak Arjantin'e beklenen göçmen akışı gerçekleşmedi ve sonraki on yıl içinde ancak 6.000 Yahudi oraya taşındı.¹⁷³

White, Baron de Hirsch adına Rus Bakanlarla müzakere yapmak üzere St. Petersburg'u ilk ziyaretinde, M. Probedonosteff'in ilk görüşmedeki konuşmasındaki, "Onları tutundukları canlı organizmanın üzerinden alın, bir kayanın üzerine koyun, ölürlere, toprağı işleyemezler" diyerek *Yahudi Sorunu*'nun sömürgeleştirme veya göç yoluyla çözümsüzlüğüne işaret ettiğini ifade ediyordu.¹⁷⁴

Baron de Hirsch aynı zamanda Pale of Settlement'teki yaşam koşullarını iyileştirmeye çalıştı. Baron ve Alliance'daki arkadaşları Rusya'da kalan büyük Yahudi kitlesinin durumunu iyileştirmek için ilk önce uygun eğitimin bu amaca ulaşmanın en iyi yolu olduğuna karar verdiler. Amerikan gazetesi *New York Herald*'ın "Yahudiler Ortadan Kaybolmalı" ("The Jews Must Disappear") adlı manşetinde Baron Hirsch ile Ocak 1889'da yayınlanan ilgi çekici bir röportajı yayınlanmıştı. Röportajda Hirsch'in 1889'da, hem Yahudi hem de Hristiyan çocuklara açık okullarla Rus Yahudilerinin mesleki ve tarımsal eğitimini teşvik etmek amacıyla 50 milyon frank gibi devasa bir meblağı bağışlamayı planladığı duyurulmuştu. Yahudi sorununun Hristiyanlarla Yahudilerin birleşmesiyle

¹⁷² Norman, *Jewish Colonization Association*, 43-44.

¹⁷³ Antony Polonsky, *The Jews in Poland and Russia, Volume II: 1881 to 1914*, (Publisher: Liverpool University Press, 2010), 20.

¹⁷⁴ White, *The Modern Jew*, 52.

ortadan kalkacağına umut eden Hirsch, Rus Yahudilerinin durumundan bahsederken onlara acıdığını şöyle ifade ediyordu:

*“Ben de bir Yahudiyim ve aynı ırktan olanlara acıdım ve onlara yaşadıkları ülkenin insanlarıyla yan yana çalışmaları ve onları asimile etmeleri için adil bir şans vermeye karar verdim.”*¹⁷⁵ Hirsch Yahudi tecridinin kırılması için asimilasyonu, Yahudilerle Hristiyanların her türlü birleşmesini, bu sorunun çözümü olarak görüyordu.

Hirsch, Pale’de ilkokul ve tarım okullarının kurulması için Rus hükümetine 50 milyon frank bağışlayacağı bir plan hazırlandı. Baron, işlemi kolaylaştırmak için Rusya’nın önde gelen Yahudi aleyhtarı K.Pobiedonostsev’e 1 milyon frank verdi. Ancak bir yıldan fazla süren müzakerelerde, ayrılan fonun hükümetin kendisi tarafından yönetilmediği sürece bu girişim reddedildi.¹⁷⁶ Durum böyle olunca o andan itibaren tek geçerli alternatifin diğer ülkelere organize göç olduğuna karar verildi.

Hirsch’in göç için seçim yerinin neresi olması kararına gelince, JCA’nın Arjantin’deki faaliyetlerini araştıran tarihçi Haim Avni, Herzl’in bir Yahudi ulus devleti kurmak için en iyi yer olarak Filistin ve Arjantin arasında ikilemde olduğunu belirterek, Hirsch ve Herzl’in nihayetinde “neredeyse tamamen aynı vizyon ve hedefi” izlediklerini öne sürdü.¹⁷⁷ Herzl “Yahudi Devleti” eserinde, “Filistin’i mi, yoksa Arjantin’i mi seçmeliyiz? Biz, bize verileni ve Yahudi halkının seçtiğini seçmeliyiz”¹⁷⁸ diye ifade etmiştir. Hirsch ise yeni yerleşimin Avrupa’daki gibi sorunlarla karşılaşmamak, dinsel ve toplumsal kırımlara yol açmaması için geniş bir alana, başka topraklara yayılması gerektiği düşünerek Arjantin’i seçti.

Baron Hirsch’in Herzl ile görüşmesi de dikkat çekicidir. Herzl, Baronla konuşmadan önce en az bir saatlik görüşme için teminat istemiştir. Paris’te gerçekleşen görüşmede Hirsch, Herzl’i dinlemeyi kabul ettiğinde Herzl, Hirsch’i itham ederek: *“Siz parası olan bir Yahudisiniz, ben ruhu olan bir Yahudiyim.”* Bu görüşmede Hirsch’e parasını boşa harcadığını, Arjantin’de satın alınan verimsiz toprakların Yahudi yerleşimcileri zor durumda bıraktığını, hayır işleri yerine Yahudilerin bir ulus olarak atalarının vatanında, ulusal bilinçlerini somutlaştıracak bir yer edinmeleri fikrini sunuyordu. Bunun için tabiki Filistin düşünülüyordu. Osmanlı İmparatorluğundan Filistin topraklarını satın alma karşılığında ise bir Yahudi fonu, imparatorluğu borçlardan kurtaracaktı. Hirsch bazı konularda Herzl ile hemfikir olsa da, bu planı tehlikeli görüyor ve suçlamalara maruz kalacağını biliyordu.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Lehmann, “Baron Hirsch, the Jewish Colonization Association and the Future”, 80,81.

¹⁷⁶ Norman, *Jewish Colonization Association*,s.,17.

¹⁷⁷ Lehmann, “Baron Hirsch, the Jewish Colonization Association and the Future”, 77.

¹⁷⁸ Herzl, *Yahudi Devleti*, 43.

¹⁷⁹ Schama, *Yahudilerin tarihi*, 901, 902.

Bu durum sonradan değişecek ve JCA Filistin’de Baron de Edmond Rotschild’in de desteğiyle de topraklar satın alacaktı.

İlk zamanlar göç için Arjantin’in seşilmesinin başlıca sebeblerinden biri, o zamanki Arjantin devlet başkanı Nicolás Avellaneda’nın 19 Ekim 1876 tarihinde 817 sayılı Göç ve Kolonizasyon Yasasını yürürlüğe koymasıydı.¹⁸⁰

Genel olarak JCA’nın ana hedeflerinin şunlar olduğu belirtildi:

1. Yahudilerin Avrupa veya Asya’nın herhangi bir yerinden ve özellikle özel vergilere veya siyasi veya diğer engellere tabi tutuldukları ölkelerden göç etmesine yardımcı olmak ve teşvik etmek,dünyanın herhangi bir yerine ve Kuzey ve Güney Amerika’nın çeşitli yerlerinde ve diğer ölkelerde tarımsal, ticari ve diğer amaçlarla koloniler oluşturmak ve kurmak;
2. Dünyanın herhangi bir yerinde sömürgeleştirilebilecek toprakları satın almak;
3. Yahudi toplulukları veya bireyleri yararına hediye kabul etmek;
4. Kazanılan(alınan) arazilerde ticari veya tarımsal yerleşimler kurmak.¹⁸¹

1908-1909’da Haham Samuel Halfon, Arjantinde JCA adına bir Yahudi sayımı gerçekteştirdi. Ülkenin her yerinde her seviyedeki Yahudinin zanaatkarlıkla meşgul olduğunu, ancak özellikle ticaret ve mobilya üretiminde yoğunlaştıklarını bildirdi.¹⁸²

Her ne kadar yoksullukla boğuşan Avrupa’dan göç JCA’nın en önemli hedefi olsa da, örgüt Polonya, Rusya ve Romanya’da tarım kolonileri ve okullar, kooperatif tasarruf ve kredi toplulukları, mesleki ve teknik okullar kurarak Avrupa çapındaki topluluklara yardım etti. Yahudilerin Rusya ve Doğu Avrupa’dan düzenli göçünün örgütlenmesinden başka, bu ölkelerde geride kalan daha büyük sayılara ise eğitim, mesleki eğitim, zanaatkarlar için kredi programları ve çiftçiler için çeşitli yollarla yardımlar edildi. Dernek, Kudüs’de bu amaçla yaklaşık yüz kişilik eğitim için bir ipek ve yün fabrikası açmış, zanaatkarlara, işçilere, imalatçılara ve küçük dükkan sahiplerine makul bir faizle teminat karşılığında borç para veren bir banka, kızlara dantel yapmayı ve ayrıca saç için aç yapmayı öğreten okullar kurmuş, küçük tüccarların makul bir meblağ karşılığında küçük evler satın alabilecekleri bir işçi mahallesi yaratmıştır.¹⁸³

JCA Rusya politikasında yenilikler yaparak, 1896 yılında genç Rus Yahudilerine tarım

¹⁸⁰ Edgardo Zablotzky, “The Project Of The Baron De Hirsch. Success Or Failure?”, *Econstor*, Serie Documentos de Trabajo, 289 (2005), 6.

¹⁸¹ Norman, *Jewish Colonization Association*, 22.

¹⁸² Haim Avni, “The Jews of Canada and Argentina Before World War II: The Impact of Immigration and Industrialization Policies On The Formation Of Two Diasporas”, *Canadian Jewish Studies*, 3 (1995), 25.

¹⁸³ Gottheil, Schwarzfeld, “Jewish Colonization Association”, 180.

eğitimi verilmesi gerektiğine karar verdi. Bu nedenle az sayıda kişi *Alliance Israelite* tarafından işletilen iki tarım okuluna gönderildi: Yafa dışındaki Mikveh-İsrail ve Tunus'taki Djedeida. Aralarında Başkan Baron Ginzburg da olduğu JCA'nın Rusya Komitesi üyelerinin çoğu, temelde göçü teşvik etmek yerine Rusya'daki Yahudilerin durumunu iyileştirme politikasını tercih ediyordu.¹⁸⁴

Kısaca olarak JCA amacını aşağıdaki şekilde hayata geçirmiştir:

1. Yahudilerin kitlesel göçünü kolaylaştırmak;
2. Rusya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden gelen Yahudilerin, Kuzey Amerika (Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri), Güney Amerika (Arjantin ve Brezilya) ve Osmanlı Filistin'inde satın alınan arazilerdeki tarımsal yerleşimlere yerleştirilmesi;
3. Göçten geri kalan daha büyük sayıda Yahudilere ise eğitim, zanaatkarlar ve çiftçiler için kredi programları ile yardımlar edilmesi.

3.3. JCA'nın Filistin'deki Faaliyetleri

Baron Hirsch'in ölümünden sonra yayınlanan 1896 yılına ait JCA raporu, JCA'nın Filistin ve Küçük Asya'da yerleşim fırsatları aradığına dair kısa bir açıklama içeriyordu. JCA, yirmiden fazla ülkede programların kurulması ve sonuçlandırılmasından sonra, en etkili ve hayati faaliyetlerini Filistin'de yapmıştır. Norman, "*JCA'nın nihai tarihi yazıldığında, Derneğin Filistin'deki başarılarının Yahudi halkının refahına en büyük ve en etkili katkıyı oluşturduğu kaydedilecektir*" diye ifade ediyordu.¹⁸⁵

JCA'nın Filistin'deki faaliyetleri, Yahudi halkı için en etkili başarıları arasındadır. 1890'larda ve 20. yüzyılın başında Filistin'e düzenli bir şekilde Yahudi göçü başladı. Aynı zamanda Filistin'e Yahudi göçü başlamadan önce burada Yahudilerin eski yerleşim yerleri olan "Yishuv" (יִשׁוּב) vardı. Eski Yishuv çoğunlukla XVI.yüzyılda İspanya Engizisyonundan kaçmış ve Osmanlı uyruğunda bulunan Sefardim Yahudilerinden oluşuyordu.¹⁸⁶ Sonradan Yahudi yerleşim biçimleri olan Moşavah (מוֹשָׁבָה) ve Kibbutz (קִיבוּץ) gibi tarımsal yeni yerleşim yerlerinin kurulması için yatırımlar yapılmaya başlandı.

"Özel girişim yerleşimi" Moşavah'ın temel bir özelliği idi. Arazi, ev, çiftlik ve envanter, her bir çiftçinin özel mülküydü ve çiftlikle uğraşmaktan kişisel olarak sorumluydu. Bununla

¹⁸⁴ Norman, *Jewish Colonization Association*, 43.

¹⁸⁵ Norman, *Jewish Colonization Association*, 54.

¹⁸⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 48.

birlikte, ekonomik nedenlerle, Moşavah'daki tarım işlerinin bir kısmı ilk aşamada ortak olarak gerçekleştirildi. Filistin'e Yahudi yerleşimi için 1880'lerde göç eden Hovevei Zion üyeleri tarafından başlatılan Moşavah Filistin'in her yerinde kuruldu. Filistin'e gelen Yahudi aileler 1.500-2.000 dönüm kadar arazi satın alıp onlara yerleştiler. Ailenin tüm üyeleri tahıl çiftçiliği ve tarımla uğraşıyordu. Ama bazı zorluklar da vardı. İlk önce, yoğun Arap yerleşimi vardı ve bu nedenle orada toprak elde etmek zordu, ikincisi, bu bölge toprak ve su kaynakları bakımından fakirdi. Yerleşimin o dönemdeki zorlukları nedeniyle bu aile çiftlikleri birkaç yıldan fazla ayakta kalamadılar. Lakin daha sonra yeni Moshavot kuruldu.¹⁸⁷

Filistin'de ilk koloni Yafanın kuzeydoğusunda yerleşen *Petach Tikvah* ("Umut Kapısı") bir moşav olarak 1878 yılında Macaristan'dan gelen Yahudiler ve Kudüs'lü bir grup dindar Yahudi öncülüğünde kurulan koloni olmuştur. Lakin sonradan terk edilmiş bu koloni 1883'te bir Rus grubu tarafından yeniden başlatıldı.¹⁸⁸

1882'de Birinci Aliyah¹⁸⁹'nın öncüleri 3 koloni kurdular: Rishon le-Zion, Rosh Pinna ve Zikhron Ya'akov. Yafa yakınlarındaki Rishon-le-Zion bölgesi de bir grup Rus Yahudisi tarafından satın alındı ve 31 Temmuz 1882'de Rusya'nın Güneyinden göç edenler yerleştiler. Rosh Pinna ve Zikhron Yaakov 17 eylül ve 16 aralık 1882'de Romanya'dan farklı Yahudi grupları tarafından kurulmuştu.¹⁹⁰

Amerika Milli Arşivinde Kudüs'deki, Amerika Birleşik Devletleri Konsoloslarından 1856-1906 ait gönderilerde Yahudilerin kitleler halinde ve bir çok halde gizli şekilde Filistin topraklarına göçüne ait bilgiler yer almıştır. Amerikan Büyükelçisi Strauss, Kudüs başkonsolosuna yazdığı Ocak 1899 tarihli mektubunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir yerine gelen Amerika vatandaşlarına kısıtlayıcı düzenlemelerinin amacının ziyaret etmek, seyahat etmek veya yaşamak için gelen bireylerden farklı olarak, Filistin'i kolonize etmek amacıyla toplu halde gelen Yahudilerin girişini engellemek olduğunu ifade ederek bu durumu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

Bu düzenleme karşısında hiçbir Yahudi bu ülkeye "sömürgeci" (Colonist) olarak geldiğini beyan etmez. Ancak gerçek şu ki, sürekli olarak bu amaçla geliyorlar ve Türk makamları da bunu biliyor; bu nedenle hiçbir Yahudinin buraya oturmak için gelmeyeceğine dair bir düzenleme yapmak zorunda kalıyorlar...Yahudilerin "toplu

¹⁸⁷ Yossi Katz, "Agricultural Settlements in Palestine 1882-1914", *Jewish Social Studies* 50,1/2 (1988-1992), 66,69.

¹⁸⁸ Norman, *Jewish Colonization Association*, 54-55.

¹⁸⁹ Aliyah ("עלייה") Yahudilerin İsrail Topraklarına göçünü ifade eden merkezi bir terimdir.

¹⁹⁰ Aharonson, *Jewish Colonization in Palestine*, 41.

halde" gelmesine ilişkin kısıtlamanın yirmi aile reisinden ve hatta bireylerden oluşan bir şirketle sınırlı olduğunu varsayarsak, bu insanlar her hafta üç veya beş kişilik takımlara bölünür ve her hafta Yafa'da temas eden beş veya altı vapur üzerinde yedi gün içinde hepsi ülkeye girerdi.¹⁹¹

Filistin'deki Amerikan Yahudilerine, yerel Türk yetkililer tarafından başka bir hükumete tabi olanlara göre daha çok olumlu davranıldığının farkında olan Rus ve diğer Avrupalı Yahudiler arasında Filistin'de yaşamak için kendilerini Amerikan koruması altına almaya büyük bir istek olmuştur. ABD Kudüs Konsolosu Selah Merrill, 11 Mart, 1899 tarihli raporunda da bunu "Bu Rus Yahudileri Filistin'de yaşamak istiyorlarsa bizim korumamızdansa Türk koruması altında olmaları onlar için daha iyi olur, ama Amerikan koruması istiyorlarsa ve mümkünse buna sahip olacaklar" şeklinde ifade ediyordu.¹⁹² Filistin'de vatandaşlığa kabul edilmiş Amerikalı Yahudiler zamanla Kudüs Konsoloslugu için ciddi sorun yaratmaya başladı. Sayıları hızla artan bu Yahudilerin, çok sayıda talepleri ve sık sık tartışmaları ABD'nin Kudüs konsolosluguna büyük bir yük olduğu ve önemli bir kısmının yasal olarak hakları olmayan pasaportlara sahip olduğu görülmüyordu. Osmanlı Hükumeti tarafından ciddi kısıtlamalara tabi tutulsalar da Filistin'e geçiş yapmak için yasak yollara başvuruyorlardı. "Siyonist hareket"ın Yahudileri Filistin'e girme konusunda, Türkleri ise bunu engelleme konusunda daha kararlı hale getirdiği Konsoloslugin mektuplarında belirtiliyordu. Hatta Yahudilerin kanundan kaçma çabaları, Filistin'i gerçek ziyaret için gelen insanlara da zor durum yaşatıyordu. Selah Merrill'in Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı (Assistant Secretary of State) Hon.Thomas W.Cridler'e yazdığı 5 mart 1899 tarihli raporunda durumu şöyle ifade etmiştir:

"Türkler, Yafa'ya gelen her Yahudi'nin sömürgeci olarak geldiğinden şüpheleniyor, dolayısıyla, diğerlerini olduğu gibi, gerçek ziyaretçi olarak gelenleri zorluyorlar, belirli bir süre sonra ülkeyi terk edeceklerine dair garanti vermek, örneğin otuz gün veya üç ay olabilir. Filistin'e gelen tüm Yahudilerin yüzde beşi ziyaretçi olarak gelmiyor; geri kalanı ikamete gelir, yani "sömürgeciler" olarak."¹⁹³

Merril yazdığı rapordaki önerisinde, "akit taraflardan birinin, topraklarının belirli bir bölümünün, istenmeyen olduğunu beyan ettiği bir yurttaş sınıfı tarafından işgal edilmesini önlemek için, yeni düzenlemelerle kendini koruma hakkını reddetmek, adaletsizlik değilse bile bir zorluktur" diye ifade etmiş ve bunu dost bir güce karşı düşmanca bir hareket gibi

¹⁹¹ The National Archives and Records Administration (NARA), *Despatches from United States Consuls in Jerusalem, Palestine 1856-1906*. Microcopy No.453. Roll 5, Volume 8 and 9, (Washington 1969), 598.

¹⁹² NARA, *US Consuls in Jerusalem*, 604.

¹⁹³ NARA, *US Consuls in Jerusalem*, 597.

değerlendirmiştir. Devamında, Amerika hükümeti vatandaşlarının Türkler tarafından yapılan herhangi bir kısıtlayıcı düzenlemeye bakılmaksızın bu ülkeye serbestçe kabul edileceği konusunda ısrar ederse, Amerika hükümetinin fiilen, amacı Filistin'i Yahudilerle yeniden doldurmak olan toplumların temsilcisi haline geldiğini yazmıştır.¹⁹⁴

Ayrıca Filistin'e sahte pasaportla giriş yapanlar da vardı. Konsolos Merril Yahudiler için vatandaşlık belgelerinin nasıl hileli şekilde elde edildiğini 5 Mart 1899 tarihli raporunda göstermiştir. Hatta Konsolosa rüşvet teklifleri de olmuştur. 1883 tarihinde yaşanmış bir vakaya göre, sahte vatandaşlık belgesiyle Konsolosluk ofisine gelen bir Yahudi, Konsolosun belgenin arkasına “hamilinin korunmaya hakkı olmadığını” (bearer had no right to protection) yazmasına rağmen, adam kağıdını alarak, arkasına kalın bir boş kağıt parçası yapıştırmış, İstanbul'a gitmiş ve Avrupa'da seyahat ettiği bir pasaport almıştır. Mısır'da iki kez vizelenmiş bu pasaportla, adam bir Amerikan vatandaşı olarak dünyayı dolaşmıştı. Koruma almak için yeniden ABD'nin Kudüs'deki Konsolosluk ofisine gelen bu Yahudinin sahtekarlığı tercümanın kağıdın kalınlığını farketmesi ve kağıdı bir pencereye tutmasıyla konsolosun yazısı ve imzasını görmesiyle, devamında belgeli bölümler ayrılınca kadar suya batırmasından sonra ortaya çıkarmıştır.¹⁹⁵ Kudüs'deki ABD Konsolosunun bu gibi örneklerle karşılaşması arşiv belgelerindeki mektuplarda belgelenmiştir.

Arazi satınalma işlerinde göçte adının gizli kalması koşuluyla Filistin'e yardım elini uzatan “ünlü hayırsever”, Baron Edmond de Rothschild'in büyük desteği olmuştur. Baron Edmond, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'daki Yahudi halkının zorlu yaşamlarından kurtulmaları için, Filistin'de büyük arazi alımlarını destekleyerek Yahudi yerleşimlerini finanse ederek destek vermiştir. Edmond de Rothschild'e “Yerleşimin Babası” (Avi HaYişuv) adı verilmiş, Siyon Sevdalılarının Peretz Smolenskin onu, “İsrail'in kurtarıcısı ve yardımcısı, tüm bir milletin dirilişinin köşe taşı” diye tanımlarken, Ben-Gurion da onu “ulusal kahin” olarak nitelemiştir.¹⁹⁶

Haham Rab Mohilever 1882'de Rothschild ile Filistin'deki Yahudi yerleşimine sponsor olması için bir görüşme yapmıştı. Rishon-le-Zion'dan bir elçinin aynı ricayla Rothschild'i ziyaret ettiğinde, Baron bu teklife olumlu yanıt verdi ve sömürgecilere yardım edecek bir organizasyon kurmak için harekete geçti. Koloniler için tarım uzmanları getirilmeye başlandı. Versailles'da eğitim görmüş bahçıvanlar, yerleşimcilere zorlu Filistin topraklarında kaliteli Fransız üzümleri yetiştirmeyi öğreten şarap uzmanları Rotshchild

¹⁹⁴ NARA, *US Consuls in Jerusalem*, 599.

¹⁹⁵ NARA, *US Consuls in Jerusalem*, 600.

¹⁹⁶ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 16.

tarafından destekleniyordu. Yetiştiricileri desteklemeye yardımcı olmak için üzümlere çok yüksek fiyatlar ödenmesi için düzenlemeler yapıldı ve Rishon-le-Zion ve Zichron-Yaakov'da ayrıntılı ve pahalı şarap presleme ve depolama tesisleri inşa edildi.¹⁹⁷ Ran Aharonson'a göre, Eretz İsrail'deki erken kolonizasyon ve Baron de Rothschild'in hayırsever çabaları üzerine literatürde çok sık anlatıldığı gibi, bunun bir himaye dönemi olmadığı vurgulanmalıdır. İlk kolonilerden olan Rishon le-Zion sömürgeciler tarafından seçilen ve onların çıkarlarını temsil eden bir komite tarafından yönetiliyordu.¹⁹⁸

Rothschild'ler aynı zamanda Eretz İsrail'deki ortodoks kentli Yahudi cemaati olan "Eski Yishuv"a destekleriyle tanınıyordu. Edmond'ın hocası Dr. Albert Cohn temsilci olarak 1854'te Rothschild'ler tarafından on yıllardır finanse edilen tıp ve eğitim kurumlarının kuruluşunu denetlemek için oraya gönderildi.¹⁹⁹ Baron 21 Ekim 1883'te, kalıcı yerleşim için uygun bir yer için Ramla'nın güneydoğusundaki bir Arap köyü olan Akir'de 3.600 dönüm arazi satın alındı. Samuel Hirsch önerisiyle arazi, Paris'teki bir Hovevei Zion lideri ve Fransız Rothschild'lerin hayır kurumlarının yöneticisi olan Michael Erlanger'ın adına kayıt altına alındı.²⁰⁰

Edmond Rotschild 1884 yılında Rishon de Zion kolonisinin kurucusu Levontin'e Filistin'e yerleşim hakkında şöyle demiştir:

"Ben bir hayırsever değilim...Bu yeni girişime, Yahudileri Filistin toprağına yerleştirmenin mümkün olup olmadığını görmek için kalkıştım." Bu olaydan bir süre sonra tekrar aynı koloni yerleşimcileri ile görüşmede ise onlara yardımının sebebini "Bunu yapmamın sebebi, size baktığımda İsrail'i diriltecek insanları görmemdir...atalarımızın vatani, yuvamız İsrail'e dönüş" diye ifade etmiştir.²⁰¹

Edmond Rotschild'in Yahudi kolonizasyonuna ilgi göstermesinin başlıca sebepleri şunlardı:²⁰²

- 1) Alliance Israelite Universelle (AIU) ile olan bağlantıları,
- 2) 1870 yılında AIU tarafından Eretz İsrail'de kurulan ilk Yahudi tarım yerleşimi olan Mikve İsrail tarım okuluna verdiği destek,
- 3) İlk on iki yılında okula başkanlık eden kurucusu Carl Netter ile olan ilişkisi.

Filistin'de toprak satın alınması işinde Sömürgeleştirme Fonlarının büyük desteğı olmuştur.

¹⁹⁷ Norman, *Jewish Colonization Association*, 55,56.

¹⁹⁸ Aharonson, *Jewish Colonization in Palestine*, 64.

¹⁹⁹ Aharonson, *Jewish Colonization in Palestine*, 57.

²⁰⁰ Aharonson, *Jewish Colonization in Palestine*, 60.

²⁰¹ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 21.

²⁰² Aharonson, *Jewish Colonization in Palestine*, 57.

Keren Kayemeth (Yahudi Ulusal Fonu), Keren Hayesod'dan (Filistin Vakfı Fonu), Filistin Toprak Geliştirme Şirketi (The Palestine Land Development Company, Ltd.) Siyonist denetimi altında olan kurumlardandır. Bu kurumların her birinin kendi görevi vardı. Filistin Arazi Geliştirme Şirketi, Keren Kayemeth ve özel kişiler için arazi satın alma acentesi olarak faaliyet gösteriyor, Keren Kayemeth araziyi alıp hazırlıyor ve içme suyu ile temin ediyor, Keren Hayesod ise yerleşimcilere binalar, aletler, sığırlar ve sulama tesisatı sağlıyordu.²⁰³ Filistin Toprak Geliştirme Şirketi'nin idaresi Alman asıllı iktisatçı Dr.Arthur Ruppın'e havale edilmişti. Ruppın'nın görevi Filistin'deki tüm kolonizasyon faaliyetlerini yönlendirmektir.²⁰⁴

Yahudi Kolonizasyon Derneği, yönetimini üstlendiği Baron Edmond de Rothschild'in eski kolonilerinin yanı sıra, Wadi el-Hanin, Rehoboth, Katra (Gadara), Hederah ve Mishmar ha-Yarden kolonilerinin sağlamlaştırılmasına katkıda bulundu ve Tiberias bölgesinde, yalnızca Yahudi işçiler tarafından işlenen "Sajara" olarak bilinen bir tarım alanını işletti.²⁰⁵

Baron kolonilere yaptığı yardımlarda adının gizli kalmasını istiyordu. *Hanadiv hayadu*'a ve *Ha-baron ha ne'elam*, yani "Tanınmış Hayırsever" veya "Anonim Baron" gibi lakaplarla biliniyordu.²⁰⁶

Baron Edmond tarafından Zikhron Ya'akov'un kuzeyinde yerleşen Meir Shefeta ve Bat Shelomo ile Nezly'nin üçte biri satın alınmıştı. Nezly'ye 10.000 portakal ve 500 limon ağacı dikilmiştir ki, bu da Yahudi yerleşimlerinin ilk büyük narenciye fidanlığını oluşturmuştu. Bundan başka satın alınan yerleşim yerlerinde şeftali, badem, zeytin, dut, üzüm, incir yetiştiriliyordu.²⁰⁷

1900 yılı öncesinde Yahudi yerleşimleri için deneme süreci diyebiliriz. Edmond'a göre, deneme sürecinin amacı üretme yeteneklerini ve gelecekte verilen desteğe ihtiyaçları olup olmadığını test etmektir. Yerleşimlerin sayının artması ekonomik sermayeyi de artırıyordu.

208

1900'de Baron Edmund de Rothschild Moshavot'a yaptığı büyük yatırımlara rağmen ekonomik olarak kendi kendine yetemeyeceğine ikna oldu. Bu nedenle, seçtiği yerleşim yönteminin destek, ekonomik ve ahlaki açıdan başarısız olduğu sonucuna vardı ve moşavotun yönetimini Yahudi Kolonizasyon Derneği'ne devretmeye karar verdi. 1900'den

²⁰³ J. Elazari-Volcani, "Jewish Colonization in Palestine", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 164 (Kasım 1932), 86.

²⁰⁴ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 194.

²⁰⁵ Gottheil, Schwarzfeld, "Jewish Colonization Association", 180.

²⁰⁶ Aharonson, *Jewish Colonization in Palestine*, 63.

²⁰⁷ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 163,164.

²⁰⁸ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 187.

1908'e kadar JCA, Filistin'de Aşağı Celile bölgesinde bir dizi yeni koloni kurdu.²⁰⁹ Yönetim JCA'da olsa bile kolonilere dikkatini vermekten ve fonlarını ayırmaktan vazgeçmedi. Sağlığı izin verdiği sürece bu girişimin merkezinde olmak isteyen Baron, JCA ile alınan karara göre, 19 Kasım 1899'da bir dönem sona erecek, 1 Ocak 1900'den yeni bir döneme geçilecekti. JCA konseyinden üç üye, Edmon Rotshchild ve onun tayin ettiği iki kişiden oluşan *Filistin Komisyonu* kuruldu. Bu kurum için 15 milyon frank ayrıldı. İdare JCA'da olsa da kolonilere esas finans kaynağı Edmond'un kendisi oldu.²¹⁰ JCA Filistin'e taşınmış ve oradaki ilk operasyonlarını büyük ölçüde genişletmiş olsa da, kendi kolonilerinin sayısı ve bunların nüfusu Baron de Rothschild'inkinden çok daha azdı. Yerleşimlerin JCA yönetimine devredildiği 1899 yılına gelindiğinde Filistin'deki Yahudilerin sahip olduğu toprakların üçte ikisinden fazlasını kapsayan, üzüm ve portakal ekimine geniş yer veren Rothschild'e bağlı dokuz koloni mevcuttu.²¹¹

Edmond ve JCA ile Siyonistler arasında bir çatışma vardı. Baron Edmond'un kontrolü JCA'ya devretmesi Siyonistler tarafından "deneme"nin başarısızlık itirafı olarak algılanıyordu. Onlar ise Siyonistleri demagoglar olarak görüyor ve Osmanlı İmparatorluğunun Ortadoğu siyaseti ve ekonomik gerçekleri hakkında bilgisiz olduklarını, aynı zamanda Babiali'ye yaptıkları baskı ve entrikalar ile Filistin'de yaşayan Yahudiler için ve gelecek göçmenler için durumu zorlaştırdıklarını düşünüyorlardı.²¹²

Norman'a göre, JCA'nın çalışmaları, 19. yüzyılda Yahudiler arasında büyük etkiye sahip olan sözde "üretkenlik" hareketinin doruk noktası veya en azından coğrafi ve mesleki açıdan en kapsamlı örneği olarak görülebilir.²¹³ JCA, yalnızca insanların ekonomik çıkarlarıyla değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, fiziksel ve ruhsal refahlarıyla da ilgileniyordu. Kudüs'ün yoksul sakinlerine ve tarımla hiçbir şekilde bağlantısı olmayan Yahudilere yardım etmeye devam eden JCA, 1901'de küçük esnafa, işçilere ve zanaatkârlara 89 kredi sağlayan bir kredi kasası açtı. Aynı zamanda, işçiler için ev inşa etme programını başlattı, çok sayıda örgü makinesinin de dağıtımını yaptı.²¹⁴ Filistin'deki bağımsız çalışmalarına devam eden JCA Kudüs'teki temsilcisi Albert Antebi'nin yönetimi altında inşaat ve hayır işlerini finanse etti.²¹⁵

²⁰⁹ Katz, "Agricultural Settlements in Palestine, 64.

²¹⁰ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 212-213.

²¹¹ Anne Ussishkin, "The Jewish Colonisation Association and a Rothschild in Palestine", *Middle Eastern Studies* 9/3 (Ekim 1973), 347.

²¹² Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 220.

²¹³ Norman, *Jewish Colonization Association*, 2.

²¹⁴ Norman, *Jewish Colonization Association*, 62.

²¹⁵ Ussishkin, "The Jewish Colonisation Association", 350.

Rothschild ve JCA kolonilerinin nüfus artışının da takip ettiği, 1903'ten 1914'e kadar Filistin'deki Yahudilerin nüfusu ikiye katlanarak 80.000'e çıktı. 1903'te Filistin Komisyonu'nun yetkisi altında 4.900 kişi vardı ve yarısı Rehovoth'ta olmak üzere JCA kolonilerinde birkaç yüz kişi daha vardı. 1913'te çiftlik yerleşimlerinde yaklaşık 9.000 kişi yaşıyordu. Yani, Filistin'de ve özel olarak da kolonilerde Yahudi nüfusunu artırma çabası ilerleme kaydediliyordu. Sadece çiftçilerin sayısının artmasıyla beraber, ele geçirilen arazi miktarı da artıyordu. Filistin Komisyonu, JCA ve JCA tarafından temin edilen kredilerle yerleşimciler tarafından Tiberya bölgesinde, Celile'nin diğer yerlerinde, Rişon ve Petah Tikvah yakınlarında ve başka yerlerde önemli araziler satın alınıyordu. Bu işlemlerde Yahudi-Arap işbirliğinden elde edilecek faydaları çoğu kişiden daha erken anlayan JCA ajanı Chaim Kalvarisky'nin önemli rolü olmuştur.²¹⁶

Kolonilerde bazı sorunlar vardı. 1901'de Odesa Komitesi çiftçi ve işçilerden oluşturulan özel bir delegasyonu Paris'e göndererek, Baron Edmond'u JCA politikalarını gözden geçirmek için ikna etmeye karar verdi. Delegelerle görüşen Baron, 20 yıl önce, Filistin'de iyi çalışan insanların yaşaması gibi soylu bir amaçla yola çıktığını, kendi istekleriyle Filistin'e gelenlere yardım etmeye karar verdiğini söyledi. Sitemli bir şekilde JCA'nın yerleşimcilere sert davranışının onlara tutumluluğun değerini öğretebileceğini ifade etti. Yönetime karşı kışkırtmaların yerine, tarlalarda kendi işleriyle uğraşmalarını, çalışmayanların ise acımasızca eleneceklerini söyledi.²¹⁷ 1906'da Rothschild bağcılık kolonileri için bir kooperatif kurarak, şarap endüstrisinin yönetimini sömürgecilerin bağımsız kontrolüne devretti. Kolonilerdeki kayda değer iyileşme ve konsolidasyona rağmen borçlar neredeyse hiç ödenmedi ve 1908 raporunda "Eğer bir sömürgecinin yerleştirilmesinin gerektirdiği masraflar dikkate alınırsa, bu işin kazançlı olmaktan çok uzak olduğu sonucuna varmak gerekir" diye belirtiliyordu. 1910-1912 yılları arasında JCA sömürgecilerle ilişkilerini resmileştirme yolunda adımlar atıldı. Sözleşmeler yerleşimcileri yaklaşık yirmi yıl boyunca JCA'ya bağladığından bu girişim, eski kolonilerde muhalefetle karşılaştı. Borçların sabit bir ölçüğe göre geri ödendikten sonra arazinin mülkiyeti verilecekti.²¹⁸

Bu çalışmaların ardından 1924'te Filistin Yahudi Sömürgeleştirme Derneği (Palestine Jewish Colonization Association-PICA) adında yeni bir şirket kuruldu. JCA Baronun teşvikiyle 1924'te yerleşimler ve arazi yönetiminden resmi olarak çekildi ve yönetim tekrar Rothschild'in başkanlığındaki kuruluşa geçti. JCA'nın 1896'da veya daha sonra kanatları

²¹⁶ Norman, *Jewish Colonization Association*, 63.

²¹⁷ Shcama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 219.

²¹⁸ Ussishkin, "The Jewish Colonisation Association", 352.

altına aldığı yerler de dahil olmak üzere, JCA'nın denetlediği tüm yerleşim yerlerinin yönetimini JCA'dan devraldı. Schama'ya göre, bu görüldüğü kadar büyük olay değildi. Hayfa ve Yafa'da yerleşen önemli ofisler işlerine devam ediyordu.²¹⁹ JCA'nın Filistin Komisyonu'na atanan tüm personeli yeni organizasyon PICA'ya transfer edildi ve James de Rothschild aktif olarak görevlendirildi.

Schama'ya göre, Yahudilerin Filistin'de nasıl bir hayat süreceğine, Araplarla aynı toprakta nasıl bir arada yaşayacağına dair iki görüş: Kudüs veya Tel Aviv, yani ruhsal veya seküler görüş söz konusuydu ve bu iki farklı görüş birleşmezdi.²²⁰

²¹⁹ Schama, *İsrail Devletinin Kuruluşu*, 369.

²²⁰ Schama, *Yahudilerin tarihi*, 941.

SONUÇ

Avrupa’da ilk başlarda sadece teolojik sebeplerden dolayı olan Yahudi karşıtlığı, 19.yüzyıldan itibaren milliyetçi akımın güçlenmesiyle ırkçılık olarak kabul edilen antisemitizm şeklinde olmuştur. Avrupa’da özellikle Fransa’daki Yahudi aydınları Doğu’daki durumları daha ağır olan ve eğitimden kenarda kalan Yahudilerin eğitimi için çaba göstermiş, ekonomik olarak güçlü konumda olan Yahudiler, Avrupa’da antisemitizme maruz kalan dindaşları için merkez Filistin olmakla dünyanın bir kaç yerinde kolonileşme girişimlerine büyük maddi yatırımlar yapmışlardır. Tabiki bu yalnızca hayırseverlikten değil, siyasi amaçla da atılmış adımlar olmuştur. Yahudi aydınları yeni bir ulusal yurt kurmak istiyorlardı.Yahudi din adamları da aydınlar ve siyasilerle beraber bu misyonu üstlenmişlerdi. Bu dönemde Jewish Colonization Association, Alliance Israélite Universelle, Jewish Colonial Trust, Anglo-Jewish Association, Chovevei Zion, World Zionist Organization gibi daha bir çok teşkilat kuruldu.

Avrupa’da yaşanan antisemitizm, Rusya’da 1881 yılından sonra başlayan pogrom siyaseti Yahudileri göçe teşvik etti. Bu göçün gerçekleştirilmesinde 1891 yılında Baron Maurice de Hirsch tarafından kurulan *Jewish Colonization Association (JCA)*’ın faaliyetleri dikkate değerdir. JCA’nın amacı Avrupa ve Rusya’da zorluklarla karşılaşan yoksul Yahudilerin kitlesel göçünü kolaylaştırmak için Kuzey ve Güney Amerika’nın çeşitli yerlerinde ve diğer ülkelerde özellikle de Filistin’de tarımsal, ticari ve diğer amaçlarla koloniler kurmaktır. İlk etapta göç yeri olarak Arjantin seçilmişti. Kolonizasyon girişimi ilk başlarda sosyal refah ve kendi kendine yeterlilik sağlamayı başaramadı. Bu kolonilerin başarısızlığı yerleşimciler ile JCA yönetimi arasındaki anlaşmazlıklara atfedildi. JCA en etkili faaliyetini ise Filistin’de yaptı. Yahudi kolonilerinin kurulması için Osmanlı hakimiyeti altında olan Filistin’den toprak satın alma isteği II.Abdülhamid tarafından keskin şekilde geri çevrildi. Buna rağmen Yahudi kurumları farklı yollarla Filistin’de toprak satın alma işlemini hayata geçirmiş ve aldıkları topraklarda tarım faaliyetleri ile meşgul olmak için oraya yerleşen Yahudileri gerekli araçlarla desteklemişlerdir. İlk başlarda tarım işleri iflasa uğrasa da, sonradan başarılı gelişmeler yaşanmıştır. Büyük kolonilerin kurulmasını içerecek olan bu çalışmaları sırasında, JCA’nın Filistin’deki pratik çalışmalarıyla ortaya çıkan tüm sorunların çözümünü bulacağına inanılıyordu. Teknik işlerde iyileştirme önlemleri, yeni koloni toplulukları için

evlerin inşası, sistematik olarak ve özellikle Baron Edmond tarafından yeterli fonla desteklendiği için, yeni göçmenlere bol miktarda iş gücü sağlayarak ve pratik yaşam için en verimli fırsatları sunmuştur ki bu da Filistin'e yerleşime ilgiyi artırmıştır. Koloniler, aynı zamanda Yahudi endüstrisi ve sermayesi için bir çekim oluşturmıştır. JCA ve Rothschild'in çalışmaları sonucunda satın alınan ve genişletilen topraklar tarım arazilerine dönüştürüldü. Bu faaliyetler gelecek İsrail devletinin kurulmasına, onun sanayi ve tarım alanlarında ilerlemesine fırsat yaratmış oldu. Bu yerleşimler yabancı topraklara koloniler kurulması ile gerçekleştirilmiştir. Avrupa devletlerinin kolonilerinden farklı olarak Yahudi kolonilerinin kurulduğu bölgede başka halkın yani Filistin toplumunun varlığı siyonist gruplar tarafından görmezden gelinmiştir. Bütün bu gelişmeler neticesinde İsrail "yerleşimci sömürge" devleti olarak kurulmuş sayılır. Tabiki bu durum önemli bir tartışma konusudur.

KAYNAKÇA

(ADL), Anti-Defamation League. “Antisemitism”, Erişim 3 Nisan, 2023.

<https://www.adl.org/spelling-antisemitism-vs-anti-semitism>.

Aaronshohn, Ran. Rothschild and Early Jewish Colonization In Palestine. USA: Published by Rowman & Littlefield Publishers, 2000.

Amdur, Richard. Chaim Weizmann (World Leaders Past & Present S.). New York: Chelsea House Publishers, 1988.

Antony Polonsky, The Jews in Poland and Russia, Volume II:1881 to 1914. Publisher: Liverpool University Press, 2010.

Анатолий Хаеш, “Еврейская эмиграция по материалам фонда Департамента общих дел МВД в РГИА Петербургский институт иудаики” Заметки По Еврейской Истории. Erişim 16 Ocak 2024. <https://berkovich-zametki.com/AStarina/Nomer2/Chaesh1.htm>.

Avni, Haim. “The Jews of Canada and Argentina Before World War II: The Impact of Immigration and Industrialization Policies On The Formation Of Two Diasporas”, Canadian Jewish Studies, 3 (1995), 11-54.

Baj, Barbara. “Thon Ozjasz”, YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. Erişim 17 Nisan 2023. https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Thon_Ozjasz.

Cohen, Israel. A Short History Of Zionism. London: Frederick Muller Ltd, 1951.

Cohen, Israel. Zionist Work in Palestine By Various Authorities. London: Published on behalf of the by Zionist Central Office T. Fisher Unwin ,1911.

Cooke,V. Deryck. “Richard Wagner”. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/biography/Richard-Wagner-German-composer>.

Clarkson, Jesse Dunsmore. "Mikhail Mikhaylovich, Count Speransky". Encyclopedia Britannica. Erişim 19 Nisan 2024.

<https://www.britannica.com/biography/Mikhail-Mikhaylovich-Graf-Speransky>.

Çalık, Etem. “Hıristiyan Medeniyetinin Siyasi Kaynakları”, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi 3/7 (Eylül 2020), 85-94.

Drumont, Edouard. “Les Juifs Contre la France: une nouvelle Pologne”. Paris: Librairie Antisémitique, 1899.

Dubnow, Markovich Simon. History of the Jews in Russia and Poland from the Earliest

Times Until the Present Day, Vol. III. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1920.

Dunn, James D. G. The Parting of the Ways between Christianity and Judaism and their Significance for the Character of Christianity. London: SCM Press, 2006.

Edouard, Drumont. La France Juive:essai d'histoire contemporaine. Paris: C. Marpon & E. Flammarion, 1886.

Evans, Richard. The Pursuit of Power: Europe 1815–1914, New York: Penguin, 2016.

Finley, Theresa - Koyama, Mark “Plague, Politics, and Pogroms: The Black Death, Rule of Law, and the persecution of Jews in the Holy Roman Empire”, Munich Personal RePEc Archive, George Mason University (19 Haziran, 2016), 1-55.

(FASSAC), Foundation for the Advancement of Sephardic Studies and Culture “Edict of the Expulsion of the Jews (1492)”. Erişim, 17 Nisan 2022.

<http://sephardicstudies.org/decree.html>.

Freedman, David Noel- Myers, Allen C. Eerdmans Dictionary of the Bible. Cambridge, U.K. 2000.

German History in Documents and Images (GHDI). Heinrich von Treitschke Pronounces. “The Jews are Our Misfortune”(November 15, 1879).

<https://germanhistorydocs.org/en/forging-an-empire-bismarckian-germany-1866-1890/heinrich-von-treitschke-pronounces-the-jews-are-our-misfortune-november-15-1879>.

German History in Documents and Images (GHDI). “1866-1890 Theodor Fritsch to Wilhelm Marr on New Tactics for the Struggle against the Jews (1884-85)”.

<https://germanhistorydocs.org/en/forging-an-empire-bismarckian-germany-1866-1890/ghdi:document-1847>.

Gottheil, Richard-Schwarzfeld., E. “Jewish Colonization Association (known colloquially as the ICA or IKA)” The Jewish Encyclopedia.17 Eylül 2022.

<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/8633-jewish-colonization-association>.

Hertzberg, Arthur. The Zionist Idea. New York: Meridian books, inc.1960.

Herzl, Theodor. Yahudi Devleti. çev. Sedat Demir. İstanbul: Ataç Yayınları, 2022.

Holland, Tom. Dominion:Hristiyanlık Batı'yı ve Dünyayı Nasıl Dönüştürdü?.çev. İlgin Yağmur Eker. İstanbul: Kronik Kitap, 2023.

(ICA), Jewish Charitable Association. “About” .Erişim 24 Ağustos 2023.

<https://www.ica-il.org/en/about-2/>.

İsrael Ministry of Foreign Affairs, “1897: The First Zionist Congress takes place in Basel,

Switzerland”. Erişim 21 ocak 2023.

<https://www.mfa.gov.il/Jubilee-years/Pages/1897-The-First-Zionist-Congress-takes-place-in-Basel,-Switzerland.aspx>.

Jabotinsky, Vladimir. “The Iron Wall: We and the Arabs,” Transcribed & revised by Lenni Brenner, First published in Russian under the title “O Zheleznoi Stene” in Rassvyet, November 4, 1923.

Jacob H Stutzman, Always In The Name Of Zion: A Rhetorical History Of Ahad Ha-Am And Cultural Zionism,(Lawrence, Kansas: University of Kansas, Doctoral Thesis, 2012
Kantor, Mattis. Codex Judaica Chronological Index of Jewish History. New York: Zichron Press Inc. 2005.

Jones, Henry Donald Maurice Spence. Early Christianity and Paganism, A. D. 64 to the Peace of the Church in the Fourth Century: A Narration Mainly Based Upon Contemporary Records and Remains, London: Cassell & Company, 2016.

Katz, Yossi. “Agricultural Settlements in Palestine 1882-1914”, Jewish Social Studies V 50,1/2 (1988-1992), 63-82.

Klier, John “Gintsburg Family”, YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, Erişim 28 Şubat, 2023. https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Gintsburg_Family.

Lehmann, Matthias. “Baron Hirsch, the Jewish Colonization Association and the Future of the Jews, Jewish Studies Quarterly” University of California, Irvine, USA, 27/1, (2020), 73-103.

Gillet, Lev (ed.) Judaism and Christianity, London: S.W. Printed in Great Britain, 1939.

Margolis, Max Leopold - Marx, Alexander. A History Of The Jewish People, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1927.

Marx, Karl. Yahudi Sorunu, Ankara: Sol Yayınları 1997.

Medoff, Rafael- Waxman, I. Chaim The A to Z of Zionism. UK: The Scarecrow Press, Inc.2009.

Metz, Helen Chapin. Israel: A Country Study. Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress : For sale by the Supt. of Docs., U.S.G.P.O.,1990.

NARA, National Archives and Records Administration, Microfilm Publications, Microcopy No.453. Despatches from United States Consuls in Jerusalem, Palestine 1856-1906. Roll 5, Volume 8 and 9, Jan.2, 1893-Aug. 20, 1906, Washington, 1969.

Nordau, Max Simon - Gottheil, Gustav. Zionism and Anti-Semitism. New York: Fox Duffield & company, 1905.

Norman, Theodore. An Outstretched Arm: A History of the Jewish Colonization Association, London; Routledge & K. Paul, 1985.

Oettinger, Jacob. Jewish Colonization in Palestine, Methods, Plans and Capital, Published: Head Office of the Jewish National Fund, 1919.

Oxford Learner's Dictionaries. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.

Öke Mim, Kemal. Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923). İstanbul: Timaş yayınları, 2018.

Ömer Tellioglu, Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.

Pinkus, Benjamin. The Jews of the Soviet Union : The History of a National Minority. New York: Cambridge University Press ,1988.

Pinsker, Leo. Auto-Emancipation. Trans: D.S. Blondheim. New York: Zionist Publications, 1906.

“Proces-verbal de L'Assemblée Générale de l'Alliance Israelite Universelle”. Bulletin de L'Alliance Israelite Universelle, Paris: Tenue le 31 mai 1864.

Rosenblatt, Bernard Abraham. Social Zionism: Selected Essays. New York: Public Publishing Company, 1919.

Rabkin, M. Yakov. Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı. çev. Şahika Tokel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Sarı, Muhammed. Londra Merkezli Ermeni, Osmanlı ve Yahudi Kuruluşları (1871-1913). İstanbul: Aktif Yayınevi, 2022.

Schama, Simon. İki Rothschild, İsrail Devletinin Kuruluşu, çev: Belkis Çorakçı Dişbudak, İstanbul: Alfa Yayınları, 2023

Schama, Simon. Yahudilerin tarihi, 1492-1900 Aidiyet. Çev. Leyla Tonguç Basmacı İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.

Schochet, Rabbi J. Emmanuel, “Judaism has no place for those who betray their roots”, The Canadian Jewish News. Erişim 16 Nisan 2023.

<https://web.archive.org/web/20010320161936/http://www.cjnews.com/pastissues/99/july29-99/feature/feature2.htm>.

Shanes, Joshua. “Nathan Birnbaum”, YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. July 27, 2010.

Shaw, J. Stanford. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler, Çev; Meriç Sobutay. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.

Simon, Leon. Zionism and the Jewish Problem. London: Published by The Zionist Organisation, 1918.

Sokolow, Nahum. History of Zionism 1600-1918. vol.1. London: Longmans, Green and Company, 1919.

Stuart A. Cohen, "Israel Zangwill's Project for Jewish Colonization in Mesopotamia: Its Context and Character", Middle Eastern Studies , Vol. 16, No. 3 October, 1980.

Stutzman, Jacob H. Always In The Name Of Zion: A Rhetorical History Of Ahad Ha-Am And Cultural Zionism. Lawrence, Kansas: University of Kansas, Doctoral Thesis, 2012.

Spence Jones, Henry Donald Maurice. Early Christianity and Paganism, A. D. 64 to the Peace of the Church in the Fourth Century: A Narration Mainly Based Upon Contemporary Records and Remains, London: Cassell & Company, 2016.

Ulaş Töre Sivrioğlu, "Bizans İmparatorluğu'nda Yahudiler", History Studies, 7/2, (2015), 99 – 132.

Ussishkin, Anne. "The Jewish Colonisation Association and a Rothschild in Palestine", Middle Eastern Studies 9/3. (Ekim 1973). 347-357.

Volcani, J. Elazari "Jewish Colonization in Palestine", The Annals of the American Academy of Political and Social Science , 164/1 (Kasım 1932). 84-94.

White, Arnold. The Modern Jew, London: Publisher W. Heinemann, 1899.

Wilson, Megan. Luther and the Jews. An Exposition Directed to Christians on Martin Luther's Anti-Semitism, Defense, and Legacy. Virginia: Liberty University, A Senior Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for graduation in the Honors Program, Spring 2015.

<https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1515&context=honors>.

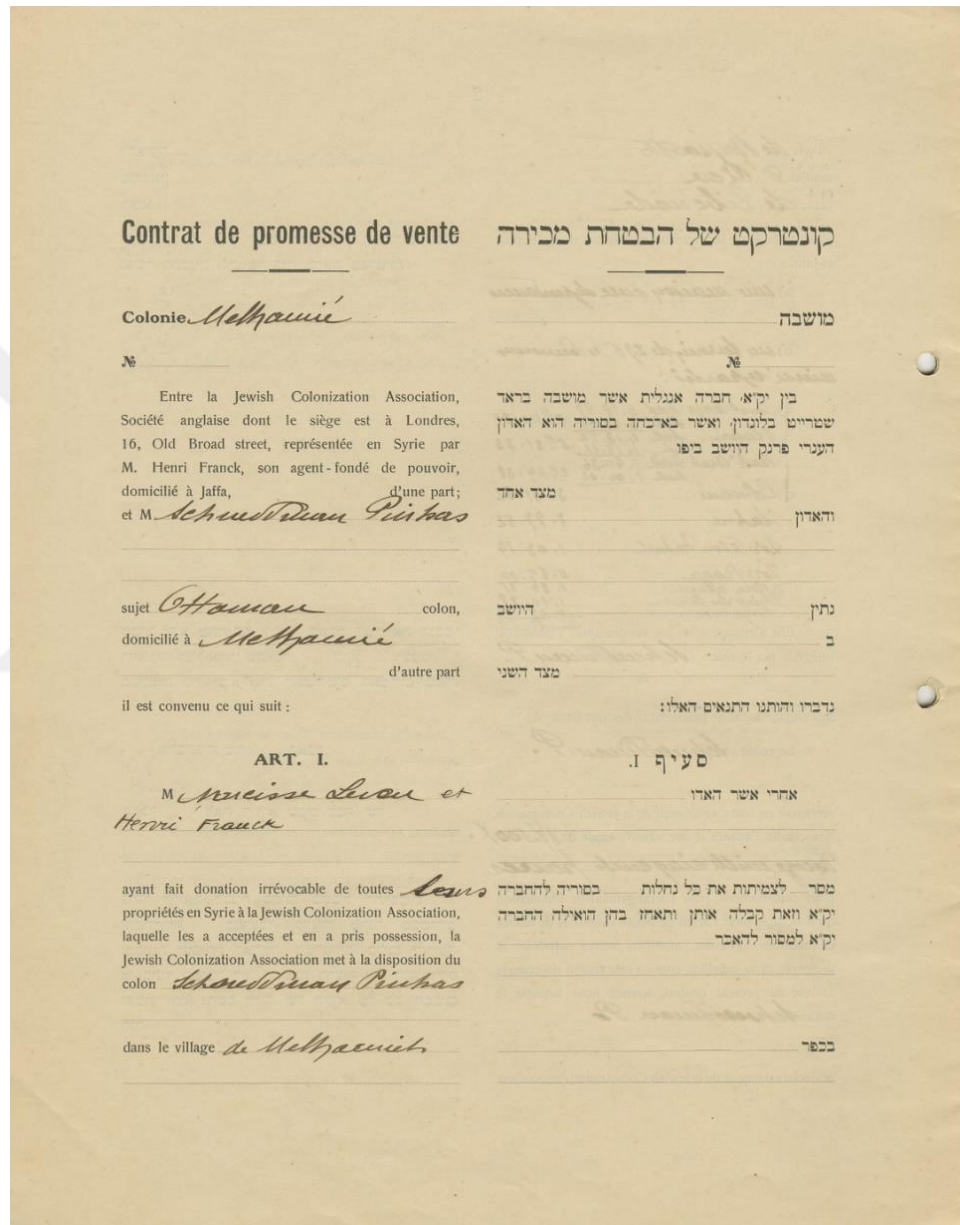
Zablotsky, Edgardo. "The Project Of The Baron De Hirsch. Success Or Failure?", Econstor, Serie Documentos de Trabajo, No. 289, Argentina: University of CEMA (2005), DOI:10.2139/ssrn.998626.

Zimmermann, Moshe. Wilhelm Marr: The Patriarch of Antisemitism, Oxford University Press, 1986.

Иванов, А. И. и.д. Документы По Истории И Культуре Евреев В Архивах Санкт-Петербурга, Путеводитель Федеральные Архивы. Санкт-Петербург 2011.

צבי ליברמן, חקלאים יהודים בערבות רוסיה, יצא לאור ע"י הוצאת ספרית פועלים, בשנת 1965

ŞEKİLLER

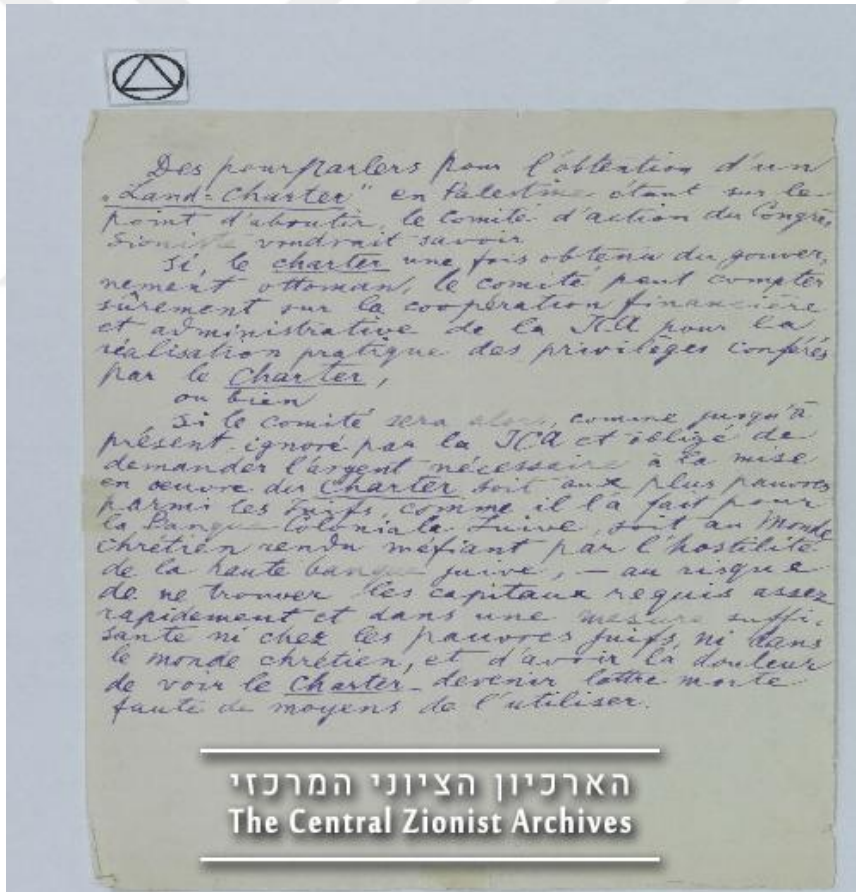
Şekil 1. JCA Sözleşmesi-Osmanlı Filistin'ine Yerleşim.
Kaynak: Rimon Aile Koleksiyonu. www.kedem-auctions.com

Şekil 2. Baron Maurice de Hirsch.
Kaynak: <https://stockton.edu/woodbine/photo-gallery-baron-de-hirsch.html>

Şekil 3. I.Kongre Katılımcıları, 1897.
Kaynak: The Central Zionist Archives.

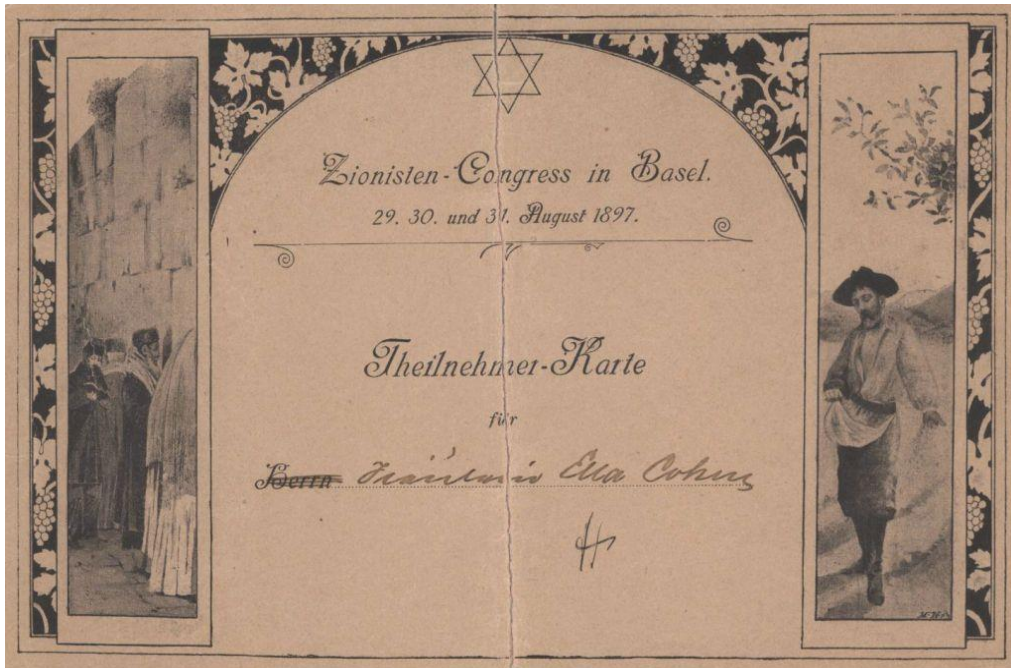

Şekil 4. Max Nordau'nun El Yazısından Bir Sayfa
Kaynak: The Central Zionist Archives.

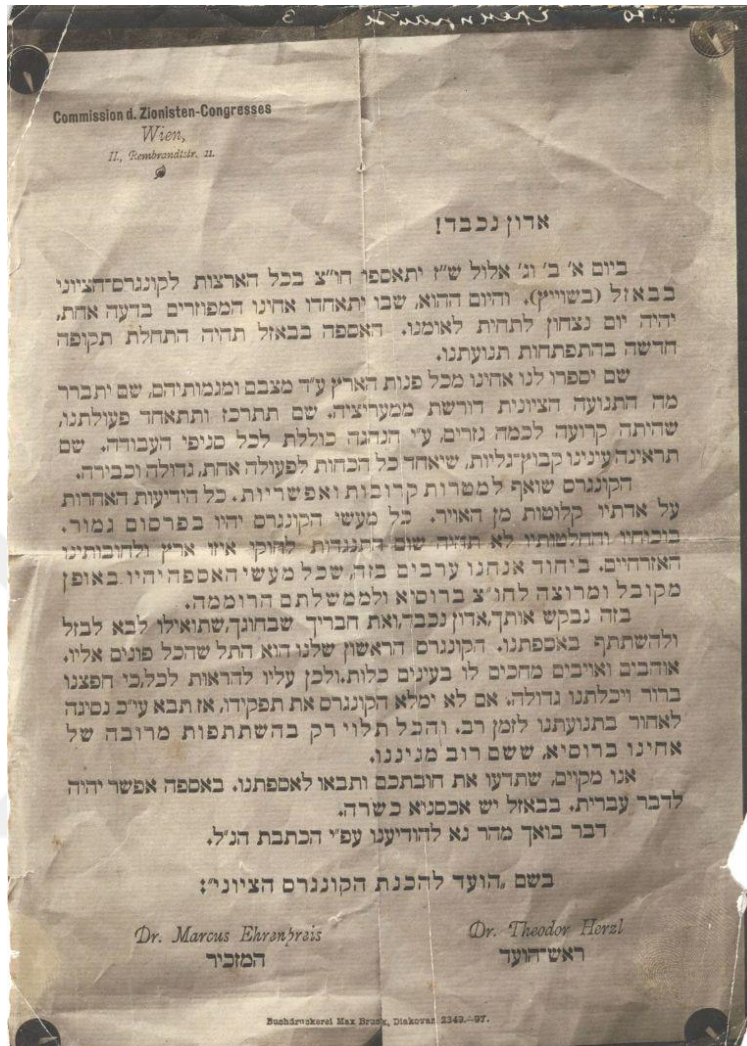
Şekil 5. Hisse Senedi-Filistin Toprak Geliştirme Şirketi 1910.

Kaynak: www.kedem-auctions.com

Şekil 6. İlk Siyonist Kongre Delegasyon Kartı.

1897.Kaynak: The Central Zionist Archives.

Şekil 7. İlk Siyonist Kongre'ye İbrance Davet.
Kaynak: The Central Zionist Archives.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı: İrade Halilli		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Danışman Adı Soyadı

İmza